శ్రీః

ఓం కామదేవాయ నమః

చంద్రరేఖావిలాపము

కూచిమంచి జగ్గకవిచంద్ర

ప్రణీతంబైన హాస్యరస ప్రబంధరాజము

సంపాదకుడు

రా మో రా

4-103, ఐ.యల్.టి.డి. కాలనీ ఎక్స్‌టెన్షన్, కొత్తపేట, చీరాల - 523 157

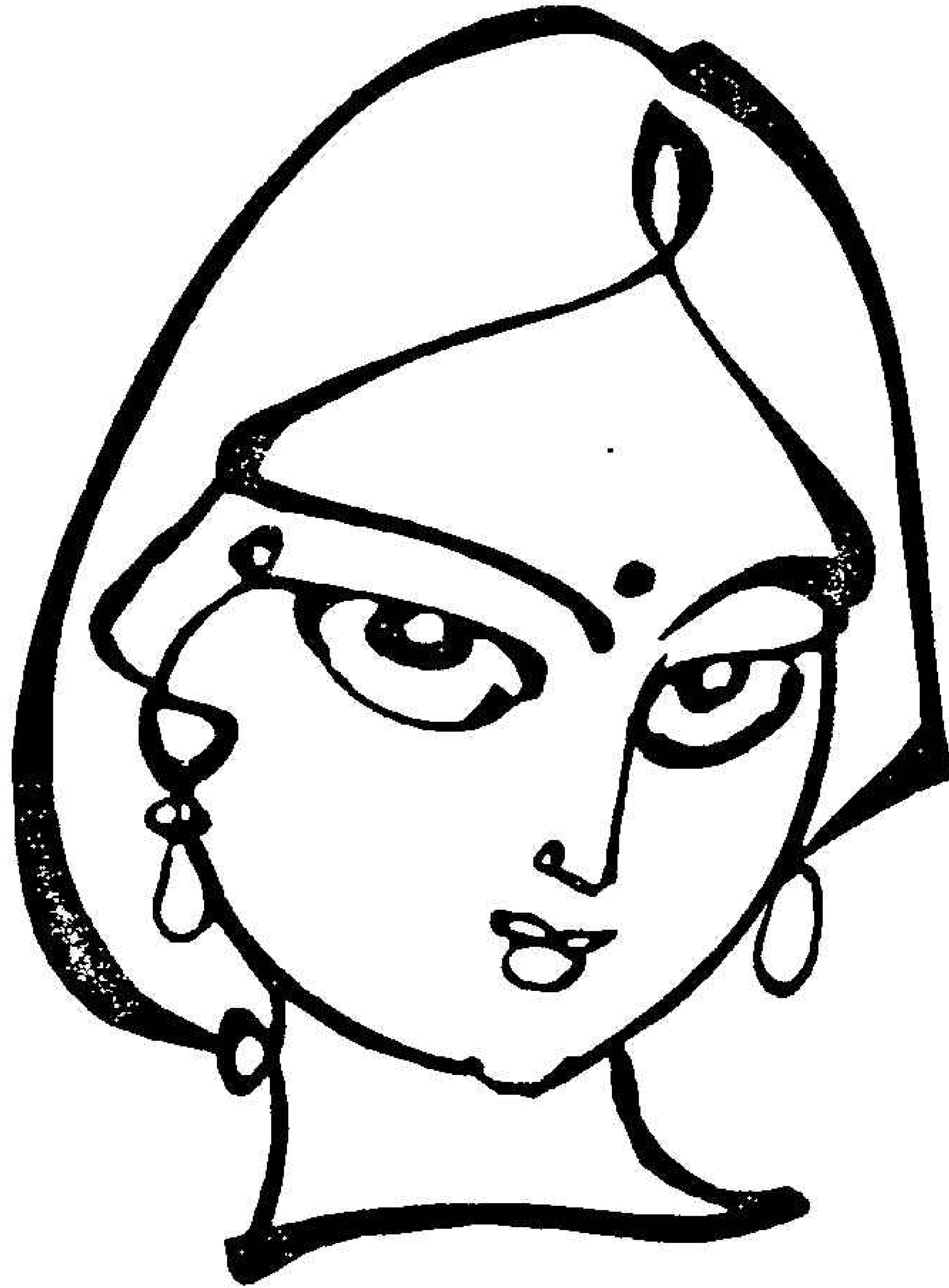
శ్రీః

ఓం కామదేవాయ నమః

చంద్రరేఖావిలాపము

కూచిమంచి జగ్గకవిచంద్ర

ప్రణీతంబైన హాస్యరస ప్రబంధరాజము

సంపాదకుడు

రా మో రా

4-103, ఐ.యల్.టి.డి. కాలనీ ఎక్స్‌టెన్షన్, కొత్తపేట, చీరాల - 523 157

శ్రీః

ఓం కామదేవాయ నమః

చంద్రరేఖావిలాపము

కూచిమంచి జగ్గకవిచంద్ర

ప్రణీతంబైన హాస్యరస ప్రబంధరాజము

ప్రథమముద్రణ :- 1935

ద్వితీయముద్రణ :- 1.10.2005

ప్రతులు : 300

పేజీలు : 72

వెల రూ. : 30-00

D.T.P. :-
S. BALA KRISHNA,
Srinivasa nagar,
Secunderabad.

తొలిపలుకు

భాషాభిమానులారా!

ఆంధ్రభాషామతల్లికి ప్రబంధ గ్రంథరాజములు తేజోవంతములగు ముత్యాలసరులై విరాజిల్లుచుండును. అందు శృంగార గ్రంథములు మిసమిసలాడు కొలికిపూసలు. అట్టి కొలికిపూసలో చంద్రరేఖావిలాపము 'ఆణిముత్యము' వంటిది. దీనిని 'కవిసార్వభౌమ' కూచిమంచి తిమ్మన్న కవీంద్రుని తమ్ముడు జగ్గన కవిచంద్రుఁడు రచియించెను.

పావన గౌతమీ తీర పరిసరంబున గల పీఠికాపురంబున, ఆపస్తంబసూత్ర, కౌండిన్య గోత్ర కూచిమంచి గంగనామాత్యునకు సుమారు క్రీ॥శ॥ 1700 సంవత్సరం ప్రాంతమునం దీ జగ్గకవి జన్మించెను. తిమ్మకవి, సింగనామాత్యు లీతని కగ్రజన్ములు.

ఈ కవిచంద్రుడు జానకీ పరిణయమును, నర్మదాపరిణయమును, రాధాకథాసుధా నిధానమును, సుభద్రాపరిణయమును, ఉమాసంహితమును, వివిధ దండకములను, బహుశతకములను, గీతప్రబంధములను, ఖడ్గాది బంధములను రచియించెను.

విజయనగర సంస్థానాధిపతులగు శ్రీశ్రీశ్రీ పూసపాటి విజయరామరాజుగారి చెల్లెలి భర్తయగు చింతలపాటి నీలాద్రిరాజుగారి యుంపుడు కత్తెయగు చంద్రరేఖ యను వేశ్యను నాయికగా జేసి నీలాద్రిరాజు గారిమీఁద నీ ప్రబంధము నీ కవి రచియించెను.

ప్రాచీనులు బండబూతులనైనను నిప్పటివలె దోషముగాఁ బరిగణింపక నాదరించి రనుట కనేకాధారములు గలవు. కమనీయవాక్సుధాధారగల నీ శృంగార గ్రంథరాజమును పూర్వప్రబంధపంథా ననుసరించి మానవ వ్యసహారములను ప్రదర్శించు పాత్రల జిత్రించి, డెందం బమందానంద మొందునటుల రచియించుటవలన నీ కవిపుంగవుని యసాధారణ ప్రజ్ఞయు, అపూర్వకల్పనాశక్తియును, వేయినోళ్ళ నుతింపజాలుఁ శాశ్వతకీర్తి కాధారమైనవి.

తాళపత్రములందు చివికి జీర్ణముగా నున్న ఈ గ్రంథమును పండిత మండలిచే సంస్కరింపఁజేసి, ప్రాజ్ఞుల కందించుచున్నారము గనుక ప్రాజ్ఞులిద్దానిని పఠించి భద్రపరుతురు గాక యని ప్రార్థించుచున్నాము.

ఇట్లు
సంపాదకుడు

సహృదయ

1931 వ సంవత్సరములో అజ్ఞాత సంపాదకునిచే ముద్రింపబడిన

"చంద్రరేఖా విలాపము"

అనే ఈ కావ్యం, 500 మంది చందాదారులకు మాత్రమే
పరిమితమగుటచే,
కావ్య పరిరక్షనార్థం నేడు పునర్ముద్రణకు నోచుకొనుట
రసాస్వాదవిదులను సంతోషింపజేయునని భావిస్తూ
ఆ అజ్ఞాత సంపాదకుని నమస్కరిస్తూ,
వారి తొలిపలుకు నుండి కావ్యం చివరి వరకు
యథాతథంగా స్వీకరించి, శుద్ధముగా
తీర్చిదిద్దటమైనది.

- రా మో రా

శ్రీరస్తు

చంద్రరేఖావిలాపము

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీకంఠుండు భుజంగభూషణుఁడు భస్మీభూతపంచాస్త్రుండ!
స్తోకాటోపబలప్రతాపపురరక్షోదక్షసంశిక్షణుం
డాకాశోజ్వలకేశపాశుఁడుత్రిశూలాంకుండు రుద్రుండు తా!
వీఁకం జింతలపాటి నీలనృపతిన్ వీక్షించు నేత్రత్రయిన్ 1

ఉ॥ అక్షయబాహుగర్వమహిషాసురదుర్ముఖచక్షురోల్లస
ద్రాక్షసదక్షులన్ సమరరంగములోనఁ ద్రిశూలధారచే
శిక్షయొనర్చి శోణిత మశేషము గ్రోలిన దుర్గ దుర్గుణా
ధ్యక్షుని నీలభూవిభుని దద్దయు నిర్ధనుఁ జేయుగావుతన్ 2

సీ॥ స్తబ్ధశబ్దగ్రహద్వయుఁడు సంవేష్టితో
త్తాలవాలుండు కరాళవజ్ర
కర్కశదంష్ట్రాక్రకచభయంకరమహా
విస్తృతవక్త్రుండు విపులదీర్ఘ
పటుతర కహకహస్ఫుటచటు వికటాట్ట
హాస నిర్దళిత వేదండభాండుఁ
డాలోక కాలానలాభీల విస్ఫుర
న్నేత్రుండు ఖడ్గసన్నిభనిశాత

గీ॥ నఖరుఁడు హిరణ్యకశిపువినాశకుండు
సింహగిరి వర్తియగు నరసింహమూర్తి
యదరు చింతలపాటి నీలాద్రినృపుని
సిరియు గర్వం బడంగంగఁ జేయుఁ గాత॥ 3

ఉ॥ నీరదనీలవర్ణుఁడు శునీవరవాహుఁడు విద్యుదాభవి
స్ఫారజటాభరుండు బహుశష్పసమన్వితదీర్ఘమేఢ్రుఁ డం
భోరుహగర్భమస్తకవిభూషితహస్తసరోజుఁ డామహా
భైరవుఁ డిచ్చుఁగాత నశుభంబులు నీలనృపాలమౌళికిన్ 4

చ॥ అనుపమవిక్రమక్రమ సహస్రభుజార్గళ భాసమానసా
ధనజిత సిద్ధసాధ్యసుర దానవదక్షుఁడు దక్షశీర్షఖం

డనుఁడగు వీరభద్రుఁడు గడంకను జింతలపాటి నీలభూ
జనపతిపుంగవున్విభవ సారవిహీనునిగా నొనర్చుతన్॥ 5

చ॥ నలువగు రక్తమాల్యవసనంబులు డంబుగఁదాల్చి కన్నులన్
జలజలబాష్పబిందువులు జాలుకొనంగఁ జెలంగుచుండు న
క్కలుముల చేడెయక్క కల కాలము నీలనృపాలునింటిలోఁ
గలిపురుషానుషంగయయి గాఢరతి న్నటియించు గావుతన్॥ 6

చ॥ అనుదినవక్రమార్గగతులై చరియించుచు వైరివర్గముల్
దనరఁ బరస్పరాత్మతను దాలిచి మంగళుఁడు న్గురుండునున్
శనియును రాహువు న్మిగుల సమ్మతి ద్వాదశజన్మరాసులన్
గొనకొన నిల్చి నీలనృపకుంజరుని న్గడతేర్తురెంతయున్. 7

క॥ భీమకవి రామలింగని
స్త్రీమన్మథుఁడై చెలఁగు శ్రీనాథకవిన్
రామకవి ముఖ్యులను బ్రో
ద్దామగతిం జిత్తవీథిఁ దలచి కడంకన్ 8

వ॥ ఇట్లు సకల దేవతాప్రార్థనంబును సుకవి జనతాభివందనంబును గావించి యే నొక్క హాస్యరసప్రధానమగు ప్రబంధంబు సుకవి నికరమనోనురాగ సంధాయకంబుగా రచియింప నుద్యోగించి యున్న సమయంబున. 9

సీ॥ తన యపకీర్తి మాద్యత్కృష్ణకోకికి
గురుత రాజాండంబు గూఁడుగాఁగ
తన లోభగుణవినూతన దురాలభలత
కష్టదిశల్ ప్రాకు లై చెలంగ
తన పందతనమను ఘనత మోవితతికి
బహుగృహంబులు శైలగుహలు గాఁగ
తనదు జారత్వచోరునకు సంకరశర్మ
నాటకం బర్థాంజ నంబు గాఁగ

గీ॥ నవని దీపించుఁ జంద్రరేఖాభిధాన
వారనారీత్రికోణసంవర్ధమాన
రసపరిప్లుత సుఖగదా ప్రణకిణాంక
భూషణుండైన నీలాద్రి భూమిపుండు. 10

వ. వెండియు నఖండ భూమండల మండనాయమాన మానవాధినాథ సాధుయూథ నిర్నిరోధావరోధ సభాభవనాభ్యంతర నితాంత వర్ణనీయ కాలకూటకాకకజ్జలఖంజరీట కంబళేంగాలకాలమార్జాల గండోపలఘనాఘనగంధేభబంభరకదంబ సభాసమానానూనాం

తదిగంతాక్రాంతాపయశోమండలుండును, సుభగుండును, మైరావణ రావణ కుంభకర్ణ కుంభనికుంభ శుంభనిశుంభ జంభహిడింబ ప్రలంబపౌలోమ బకవత్సకబాణచాణూర ఘటోత్కచ కాలనేమి ఖరదూషణ త్రిశిర మారీచ మాలిసుమాలి మకరాక్షధూమ్రాక్ష శోణితాక్ష ప్రముఖరక్షోదక్ష సదృక్షక్షుద్రనిర్నిద్ర ద్రాఘిష్ఠదుర్దమ దుర్గుణాఢ్యక్షుండును, సర్వావలక్షణుండును, కిరాతగుణగరిష్ఠుండును, దుర్మార్గ ప్రవీణాస్పదుండును, బ్రహ్మణ ద్రవ్యభక్షణదక్షితుండును, బాలరండాసమాకర్షణకుతూహలుండును, నిరంతరానంత దుర్దాంతప్రాంతకాంతారాంతరాళకరాళమార్గానర్గళ సంచరద్గవయగోమాయు గోపుచ్ఛకురంగ శశమర్కటోలూక గ్రామసూకరప్రముఖ ప్రకట మృగయా విహార విశారదుండును, మహోన్మాదుండును, సుకవినికురంబ విద్వత్కదంబవందిసందోహ వైణికశ్రేణికా మనోరథార్థ వ్యర్థీ, కరుణాసంహారణాకారణా నిర్దయస్వాంతుండును, నిగతశాంతుండును, బహువార నారీ జనాలింగన దుర్గంధబంధుర భగచుంబన తాడనపీడన దంతక్షత నఖక్షత మహిష మార్జాల మర్కట కుక్కుట కుక్కుర ప్రముఖ బంధనైపుణీగుణగరిష్ఠుండును, దుర్జన శ్రేష్ఠుండును, శ్రీమచ్చింతలపాటి వంశపారావార ఘోరజాజ్వల్యమానానూన శిఖాసందోహ సందీప్త బడబానలుండును, చలచిత్తుండును, సంగరాంగణభీరుండును, విషయ శూరుండును, నీచపాచ కాధారుండును, పరమదుర్బల దుర్బరశరీరుండును, ఆత్మీయదాస విలాసినీజన మనోధనపశ్యతోహరుండును, పతయాళుండును నగు నీలాద్రిరాజన్య పుంగవుం డొక్కనాడు. 11

సీ॥ వేఁటవేఁపుల పది వేలు మచ్చికమీఱ
మూతినాకుచు దండ మొఱుగుచుండ
తొమ్ము తప్పెట లూని క్రమ్మి రసాలాలు
జోళారనుచు వేఁట సొంపు దెలుపఁ
దురకనేస్తలు సురా పరిమళం బెసగంగ
జెవిచెంత మనవులఁ జెప్పుచుండ
రసపొక్కు లదర వారస్త్రీలు ముంగలఁ
దాధై యటంచు నృత్యంబుసలుప

గీ॥ వినయ మెసఁగంగఁ గుంటెన పనులు సేయు
సేవకులు దాసికలు దాసి క్రేవనిలువ
నలరు కొప్పాకగ్రామ సింహాసనమునఁ
గడఁక దళుకొత్తఁ బేరోలగమున నుండి ॥ 12

మ॥ సరసాగ్రేసరుఁ గూచిమంచికుల భాస్వద్వార్ధిరాకావిధున్
జిరకీర్తిన్ బహుళాంధ్రలక్షణవిదున్ శ్రీమజ్జగన్నాథ సు
స్థిరకారుణ్యకటాక్ష లబ్ధకవితా ధీయుక్తునిన్ జగ్గరా
ద్వరనామాంకితు నన్నుఁ జూచి పలికెన్ వాల్లభ్యలీలాగతిన్॥ 13

సీ॥ రచియించితివి మున్ను రసికులౌనని మెచ్చ
సురుచిర జానకీ పరిణయంబు
వచియించితివి కవి వ్రాతము ల్పొగడంగ
ద్విపద రాధాకృష్ణ దివ్యచరిత
ముచ్చరించితివి విద్వచ్చయంబు నుతింపఁ
జాటుప్రబంధముల్ శతకములును
వడి ఘటించితి విరువది రెండు వర్ణనల్
రాజింపఁగా సుభద్రావివాహ

గీ॥ మాంధ్రలక్షణ లక్ష్యంబు లరసినావు;
భూరిరాజన్య సంపత్ప్రు పూజితుఁడవు;
భళిర! నీభాగ్యమహిమ చెప్పంగదరమె?
జగ్గరాజకవీంద్ర! వాచాఫణీంద్ర! 14

ఉ॥ అర్ణవమేఖలం గల మహాకవికోటులలోన నెంతయున్
బూర్ణుఁడవీవు సత్కవిత బూతులరీతుల గోరుకొండగా
వర్ణనసేయ నేరుతువు వాలెముఁజుల్కఁగ బల్కు మూర్ఖులన్
దూర్ణమె తిట్టిచంపుదువు ధూర్తవు, పౌరుషశాలివెంతయున్
నిర్ణయ మిత్తెఱంగెటిఁగి నేర్పున నిన్ను బహూకరించినన్
స్వర్ణవిభూషణాంబర గజధ్వజచామరగోధనాశ్వదు
ర్వర్ణవిచిత్రపాత్ర బహురాజ్యరమారమణీయపుత్ర సం
కీర్ణసమస్త వస్తు వరగేహ సమంచిత భోగభాగ్యముల్
కర్ణసమానదానము, నఖండపరాక్రమశక్తి, నిత్యదృ
క్కర్ణ కులీనవాగ్విభవ గౌరవ, మాశ్రితబంధురక్షణో
దీర్ణకృపారసంబును, నతిస్థిరబుద్ధి, చిరాయువున్, సుధా
వర్ణయశంబును న్గలిగి వర్ధిలఁజేతువు జగ్గసత్కవీ ॥ 15

వ॥ అని యనేక ప్రకారంబులం గొనియాడి యీడులేని వేడుకం జంద్రరేఖాభిధాన వారవారణరాజయాన యూరుప్రదేశంబున శిరంబు మోపి పరుండి క్రిందుచూచుచు నారాజాత్మజుం డిట్లనియె. 16

క॥ వేంకటశాస్త్రులు మాకు న
లంకారగ్రంథ మొకటి లలి సురభాషన్
బంకించె నాంధ్రకావ్యం
బంకిత మొనరింపు మీవు నట్లనె మాకున్॥ 17

క॥ అని మున్ను సత్ప్రబంధం
బొనరింపుమటంచుఁ జెప్పి యుంటిమి వెస న

ట్లనె రసముగఁజెప్పితి వది
గొన నిపుడు ధనంబులేదు కొదువ లభించెన్॥ 18

సీ॥ వినుమదియెట్లన మనుజులు నా మీదఁ
బిట్టుగఁ జలమూని విజయరామ
ధరణీశుతోఁ జెప్ప దండుగ పన్నెండు
వేల రూపాయలు వేగఁగొనియె
నిచ్ఛాపురంబులో నేనొక్కలంజతో
భోగించి నిద్దుర బోవఁ జోరు
లెలమి దేరాఁజొచ్చి బలువైన గుళ్లంబు
వెండిపల్లముఁ బది వేల్వరాల

గీ॥ సొమ్ము దొంగిలిపోయిరి సొమ్ముపక్కి
సాటిదేశంబు రాయభూషణుఁడు ద్రొబ్బె
దప్పె భాగ్యంబు నిర్భాగ్యదశ లభించెఁ
దవిలి సత్కృతిఁగొనఁ బదార్థంబు లేదు॥ 19

వ॥ అదియునుంగాక. 20

తే॥ గీ॥ సత్కృతులు మున్ను రాజుల సంఖ్యగాఁగ
నంది, రవియెల్ల జగతి నందంద యణఁగె;
ఘనత జగదేకవిఖ్యాతి గలుగదయ్యె
వ్యర్థమయ్యెఁ బదార్థంబు వారిదెల్ల॥ 21

క॥ అపకీర్తి యుఁ గీర్తియు భువి
నెపుడుంబోకుండుఁ, గీర్తి కియ్యఁగ వలయున్
విపులముగ ధనము, మాకిపు
డుపకారము గాఁగ జెప్పు మొకకృతి సరగన్॥ 22

క॥ చెప్పిదుము హాస్యరసముగ
గుప్పున ముందెవరుఁ జెప్పుకొన విననిది గా
నిప్పుడు నాకును నొప్పుల
కుప్పకు నీ చంద్రరేఖకును ముదమొదవన్॥ 23

క॥ గంగిసుమీ ముసు పేరున;
భృంగిసుమీ నాట్యకలనఁ బేర్కొన మరుసా
రంగిసుమీ దీనమ్మను
దెంగిసుమీ కామరతుల దిట్టఁడనైతిన్॥ 24

తే॥ గీ॥ వారకన్యక యని నీవు కేరవలదు,
దీనితో నాకు నేస్తంబు పూనఁజేసి
కడకమై నాడిమళ్ళ వేంకటమనీషి
దీనితల్లిని విషయించు దృష్టికలన॥ 25

క॥ బోగమువారందఱు న
చ్చో గుంభన మెసఁగ వచ్చిచూడఁగ, నతఁడా
యాగాయతనము లో సం
యోగము గావింపఁజేసె నొగి నిర్వ్వరకున్ 26

క॥ అతనికిఁ గూఁతుర(య)గుటన్
జాతుర్య మెలర్ప నేర్పె చౌశీతిగతుల్
ఖ్యాతిగ నిది నా మదికిన్
జేతస్సంజాతసుమవిశిఖమై నాటెన్॥ 27

ఉ॥ దీని మొగంబుదంబు మఱి దీని విలంబకుచంబులందమున్
దీని ఘనోరుకాండయుగ దీర్ఘవికీర్ణసుకేశపాశమున్
దీని మధుప్లుతాధరము దీనిమహోన్నతరోమరాజియున్
దీని సుబాహుమూలరుచి తెల్లమునా కెఁదబాయ వెప్పుడున్॥ 28

ఉ॥ సొనులగూడనో? మునుపు చక్కని చిక్కని నిక్కుముక్కు పె
న్యోనులజూడనో? కడు సముజ్వలపంకజపత్త్ర విభ్రమా
నూనవిలాసపేశల మనోహరయోనికి సాటి సేయఁగా,
గానగఁరాదు, వస్తువది కన్నులఁ గట్టిన యట్ల దోచెడిన్॥ 29

సీ॥ చంద్రబింబస్ఫూర్తిఁ జౌకసేయఁగజాలు
ముద్దుగారెడి నవ్వు మోము తోడ
కలువరేకుల డాలు గడకొత్తగాజాలు
తోరంపునిడుద కందోయి తోడ
కరటికుంభంబుల, బరిభవింపగజాలు
కర్కశకుచయుగ్మకంబు తోడ
బంధుజీవముతోడ బ్రతిఘటింపగఁజాలు
రాగసంయోగాధరంబుతోడ

గీ॥ సొగసు గులుకంగ నుపరతిఁ జొక్కఁజేసి,
కొసరి నా మానసంబెల్లఁ గొల్లలాడి,
నన్ను దాసునిగా నేలె నన్నిగతుల
దీని వర్ణింపుమా రసో దీర్ణముగను॥ 30

కః ఎన్నివిధంబుల దెంగిన
దన్నదు తిట్టదు, వరాలు ధాన్యము సొమ్ముల్
సన్నపుఁ గోకలుఁ దెమ్మని
న న్నడుగదు యిట్టివార నారులుఁగలరే? 31

కః భగముబిగి మొగముజిగియును
జిగురాకన్మోవికావిఁ జెప్పఁగఁదరమా
తగ వన్నును దీనిని గడు
సొగసుగ వర్ణింపవలయు సుకవివతంసా॥ 32

వః అని యత్యంత ప్రేమాతిరేకంబున వేఁడిన నే నిట్లంటి. 33

సీః ఆది పురోహితులైన తేజోమూర్తు
లను గతాయుల కడ కనిపినావు
సాధు జయంతి మహాదేవుమాన్యంబు
లెలమి కాసాలంజ కిచ్చినావు
రాయవరంబు మి రాశిదారుల వెళ్ళఁ
గొట్టి కొంపలఁ బసుల్గట్టినావు
ధర్మాత్ముఁడును దాత తమ్ముఁడు నగు రాయ
విభు నిరుద్యోగిఁ గావించినావు

గీః బోయ గొల్లాములోఁగాసు బోకయుండ
వేంకటమనీషిచేత నిరంకుశగతిఁ
గ్రతువు సేయించితివి నీకు గృతియొనర్ప
నర్హమగునట్లు చేతు నీలాద్రిరాజ 34

వః అనినం బ్రహృష్టదుష్టహృదయుండై శిరఃకంపంబు సేయ నేనును బరమానంద కందళిత మానసారవిందుండనై వచ్చి యతనికి షష్ఠ్యంతంబు లీప్రకారంబునం జెప్పం బూనితి. 35

కః నీచాధారునకు మహా
యాచకశుకశాల్మలీద్రుమాకారునకున్
బ్రాచుర్య వికారునకుం
రాచినృపకులాబ్ధిగరళ రససారునకున్ 36

కః క్రూరునకు సాధుబాధా
చారునకు న్యోనిపాన సంశీలునకున్
జారునకు విప్రతతి ధన
చోరునకున్ బుద్ధిహీన శుభరహితునకున్ 37

కII పరనారీ భగచుంబన
పరతంత్రున కఖిలదుష్ట పాపాత్మునకున్
నిరుపమదుర్గుణశీలికి
ధరలో నీలాద్రిరాజ దౌర్భాగ్యునకున్ 38

కII అతిమూఢశీలునకు సం
తతమృగయాఖేలునకును దాసీవనితా
వితతరతిలోలునకు ఘన
పతితకుజనపాలునకును బదయాళువకున్ 39

కII దుర్భరతనునకు రండా
గర్భాపాతనవిధాన కౌశలకలనా
విర్భూతాపయశునకున్
నిర్భరకలుషాత్మునకును నిర్లజ్జునకున్. 40

కII ఆవిష్కృత చంద్రీభగ
దేవీపూజావిధాన ధీసారునకున్
గేవల రణభీరునకున్
భూవలయోద్ధరణఘోర భూదారునకున్ 41

కII వారవధూసారమధూ
ద్గారివదనచుంబన క్రకచభవదురువ
క్రౌరూఢ రదనునకు గాం
తారాంతర సదనునకు వితతనిధనునకున్ 42

కII చింతలపాట్యాన్వయతత
కాంతారకుఠారునకును ఘనతరచింతా
క్రాంతునకు నీలధరణీ
కాంతునకు న్వీతసుగుణ గణశాంతునకున్ 43

వII అనభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్పంబూనిన చంద్రరేఖావిలాపం బను సత్ప్రబంధరాజంబునకు గథాక్రమం బెట్టిదనిన –

- కథాప్రారంభము -

వ॥ మున్ను శ్రీశివబ్రాహ్మణవర్ణాగ్రగణ్యుండగు వీరభద్ర భట్టారకేంద్రునకు శ్రీమద్వైఖానసవంశోత్తంసం బగు నంబినరసింహాచార్యవర్యుం డిట్లని చెప్పందొడంగె. 44

సీ॥ బహుళనానావిధ పశుకళేబరచర్మ
కంకాళవాలఖురాంకితంబు
మస్తిష్కవల్లూర మాంసఖాదనమోద
కంకవాయసగృధ్ర సంకులంబు
సాంద్రక్షతబిందు సందోహపరిమిళ
న్మక్షికాక్రిమికీటకాక్షయంబు
పలలాశనానంద భరితపరస్పర
కలహకృత్కౌలేయ గవయశివము
గీ॥ మధురతరమదిరాపాన మదభరాతి
ఖేలబాలిశచండాల జాలతాద్య
మానతూర్యనినాద సమన్వితముదు
రాపవనపల్లి బోయగొల్లాపవల్లి. 45

గీ॥ బోయలును గొల్లలును నందుఁ బొందుగూడి
యుండుటను బోయగొల్లమై యూరు వెలసె
మఱియు దద్గ్రామమున నొక మాలపెద్ద
చెఱువు ద్రవ్వించె జనుల కచ్చెరువు గాఁగ 46

వ॥ అంత గొంతకాలంబునకు. 47

క॥ అప్పారావున నొకకృతిఁ
జెప్ప నతం డడఁగ నందు జేరెను వినయం
బొప్పన్ వేంకటశాస్త్రులు
గుప్పున నతఁ డాడిమళ్ళ కులుఁడెన్నంగన్ 48

గీ॥ వానిఁ బ్రార్థింప నొక పెనుపాకఁ జూప
వాసముగ నందు వసియించి వలనుమీరఁ
గొడుకులును దాను వాఁడిచ్చు కోలుదినుచు
నిడుములకు నోర్చి కాలంబు గడుపుచుండి 49

క॥ నీలాద్రివిభుని కాకృతి
వాలాయము నిచ్చి సిరులు వడయఁగ వలె నం
చాలోలచిత్తమున దా
నాలోచన చేయుచుండె నాత్మజతోడన్ 50

వ॥ అంత. 51

క॥ కటకపు వేంకటసానికి
విటు డగుటను నూజవీడు విడిచి యచటికిన్
దటుకున గూతుం దోడ్కొని
మటుమాయలు పన్నుకొనుచు మచ్చికc జేరెన్ 52

క॥ చేరిన దాని నతcడు గని
కూరిమితో గౌగిలించికొని మక్కువ నా
హారాదికంబు లిడుచును
మారక్రీడల జెలంగి మన్నన నునిచెన్ 53

వ॥ అది యెట్టిదనిన. 54

సీ॥ పుట్టకాల్ సొట్టకేల్ వట్టిద్రేలుంజెవుల్
పట్టులే కట్టిట్టు బిట్టు గదలు
మిట్టపండ్లును బెను లొట్టకన్గవయును
బిట్టులై చుట్టలై నిట్ట నిగిడి
దట్టమై బలుకొంగ పిట్ట చట్టువలను
గొట్టంగ సమకట్టి నట్టి తెలుపు
రెట్టింప నౌదల బుట్టి చెంపలమీద
నట్టాడు నీకల కట్టచుట్ట

గీ॥ తొట్టిపెదవులుc దుంపర లుట్టిపడెడు
చట్టికెన యగునోరును గట్టిలేక
గొట్టుమిట్టాడు బలుజను లుట్టిపడెడు
యోని గలయది వేంకటసాని మఱియు. 55

సీ॥ కల్లు పెల్లుగ ద్రావి కాఱుకూతలు గూయు
మాలని నైనను మరులుగొల్పు
కాసవీసంబులు వాసిగా లంకించి
జుడిగి నెల్లాళ్ళలో జోగిcజేసి
యిలవెళ్ళcగాcగొట్టు నెక్కువతక్కువ
మాటలాడును వట్టి బూటకములు
వేంకటశాస్త్రుల వేశ్య నెవ్వరితోడ
నవ్వదంచును జనుల్ నమ్మcదిరుcగు

గీ॥ కూcతునకు నెవ్వనిం దెచ్చి కొమరు కన్నె
పాయ మిప్పించి యే రీతిcబ్రబలు నట్ల

చేసెదవొ యంచుఁ జెవిలోనఁ జెప్పుచుండు
శాస్త్రిగారికి వేంకటసాని యెపుడు॥ 56

క॥ ఈసరణిఁ దెలుప నాతం
డా సానిం జూచి పలికె నలివేణి! మదిన్
వేసరక తాళి యుండుము
నీ సుతకున్ గూర్మిఁగూర్తు నీలాద్రినృపున్॥ 57

క॥ నా కృతికన్యకకును గన
దాకృతి యీ కన్యకకును నతనిం బతిగా
నీకొనఁ జేసిన మనకున్
జేకుఱు భాగ్యం బటంచుఁ జెప్పి రయమునన్॥ 58

ఉ॥ యాగము పేరు చెప్పికొని యర్థము భూప్రజ వేఁడి తెచ్చినన్
భోగము సేయవచ్చు నిజ పుత్త్రసహోదరదారబంధు సం
యోగము గాఁగ నంచుమది నూహయొనర్చి, యతండఖండమా
యాగుణదూషితాత్ముఁడయి యచ్చొటు వెల్వడి యెల్ల భూములన్॥ 59

క॥ నీచత్వమునకు రోయక
చూచిన నరులెల్ల వేడి సుడివడక కడున్
యాచన జేసి పదార్థ మ
గోచరముగ సంగ్రహించుకొని వచ్చి వెసన్॥ 60

ఆ॥ వె॥ మాలవాని చెఱువు మఱువున బందిళ్లు
సాలలును ఘటించి సంభ్రమమున
యాజకులును బెద్దలైన విప్రుల గూర్చి
దీక్ష బూని నిజ సతియును దామ॥ 61

ఆ॥ వె॥ కడక దక్షిణాగ్ని గార్హపత్యాహవ
నీయ వహ్ను లందు నిలిపి మంచి
మేకపోతుగముల మెదలకుండ వధించి
వెరపు మీఱు నందు వేల్చు చుండి॥ 62

ఆ॥ వె॥ మఖము జూడ వచ్చు మనుజుల కిష్టిష్టి
గాగ నన్న మిడదు, గదుముడనుచు
గొడుకుతోడ దనదు కూతుమగనితోడ
జెప్ప వారు లోభ చిత్తులగుచు॥ 63

క॥ కొందఱ కొ కింత కూ డిడి
కొందఱకుం గూర లొసఁగి కొందఱ కిడకే

దండన సేయుచు గెంటుచు
గొందఱఁ దిట్టుచును వెళ్ళఁ గొట్టుచుఁ గడఁకన్॥ 64

సీ॥ పుడమితేం డ్లంపిన గుడదధిహైయంగ
వీనముల్ లోనిండ్ల లోన డాఁచి
కరణంబు లంపిన కంద పెండలములు
పదిలంబుగా నేలఁ బాఁతి వైచి
బ్రాహ్మణు లెద్చిన బహువిధఫలములు
లోలోనఁ దనదు చుట్టాలకిచ్చి
కోమట్లు దెచ్చిన గురుతరవస్తువుల్
మెల్లమెల్లనఁ దానె మ్రింగివైచి

గీ॥ పప్పులో నుప్పు మిక్కిలి పాఱఁ జల్లి
నేతిలో నాముదమ్మును నిండ నింపి
పులుసులో గంజి మిక్కిలి కలయఁ బోసి
భక్ష్యములలోన మిరియంపుఁ బదదు గలిపి॥ 65

తే॥ గీ॥ మంచి బూరెలు పొణకల మాటు వెట్టి
పిండిబూరె లొక్కొక ముక్క పెద్దవారి
విస్తరులలోనఁ బాఱంగ విసరివైచి
కసరికొట్టిన విప్రు లాఁకటను లేచి॥ 66

క॥ శపియించుచు నెండలచేఁ
దపియించుచు నేఁటి కేమి తాఁకుఁడ టంచున్
జపలస్వాంతుం డీతఁడు
కపటపుయజ్ఞంబు సేయఁ గడఁగె నటంచున్॥ 67

క॥ చప్పట్లు చఱచుకొంచును
ముప్పున నితఁ డేల క్రతువు మొనసి యొనర్చెన్
మెప్పెతనంబున? నర్థము
గుప్పున నిక్కపటవృత్తిఁ గూర్చె నటంచున్॥ 68

తే॥ గీ॥ జవ్వనంబున వేంకటసాని యధర
మధువు గ్రోలిన రోఁత వో మదిఁ దలంచి
వృద్ధదశ సోమపాన మివ్విధి నొనర్చెఁ
గాని స్వర్గాపవర్గేచ్ఛ గాదు సుండు॥ 69

తే॥ గీ॥ అనుచు జనులెల్ల నిబ్బంగి నాడు చుండి
రంత వేంకటశాస్త్రి యాగాయతనము

ప్రకటముగ జూడ జింతల పాటి నీల
నరవరగ్రామణి మనంబునం దలచి॥ 70

క॥ భోగము మిడిమేళంబులు
భాగవతులు వేటకాండ్రు భిషకచయంబుల్
మూగి తన వెంట గొలువగ
వేగంబున దరలి యట బ్రవేశంబయ్యెన్॥ 71

వ॥ ఇట్లు ప్రవేశించి యవ్విప్రపుంగవు దర్శించి యుడుగరలొసంగి శాలా సమీపంబునం బటకుటీరాభ్యంతరంబున నిలిచి తదీయ క్రతుమంత్రతంత్రప్రయోగప్రధాన విధానంబు లాలోకించి హోళిం గనుచుండె; నయ్యవసరంబున॥ 72

సీ॥ విష్ణలోపలి పుచ్చ విత్తులగతిఁ గప్పు
గల గొగ్గిపండ్ల సింగార మడర
విప్పు గల్గిన పేఁడ కుప్పలోఁ బురువుల
చొప్పునఁ గొప్పున సుమము లమర
కప్పచిప్పలఁ బోల్పు కండలూడెడి రీతి
జీఁకు కన్నులఁబుసు లేపు మీఱ
నూతి చెంగట వ్రేలు నును తంబకాయల
సరణి పొక్కిలి దండ చన్ను లొప్ప

గీ॥ గడ్డిబొద్దువలెను మేను గానిపింప
బారకట్టల తెఱఁగున బాహులలర
జనకయాగంబుఁ జూడవచ్చెను ద్రికోణ
సాంద్రతరరోమరేఖ యా చంద్రరేఖ॥ 73

క॥ ఇటు వలె నచటికి వచ్చెడు
"విటకంటకిఁ" జూచి చిత్త విభ్రమ మొదవన్
దటుకున నీలనృపతి హృ
త్పుటమున సోలుచును దానిఁ బొగడఁ దొడంగెన్॥ 74

క॥ జడకుచ్చును మెడహెచ్చును
నడగచ్చును బొచ్చు పెఱిఁగి నలుపగుమేనున్
నిడుదలగు తొడల బెడఁగున్
గడు వలమగు నడుముఁ గలుగు కలి కిది భళిరా॥ 75

క॥ నిక్కు పొగపిడుత గదరా
ముక్కు; మొగం బెన్నఁ గోతి ముఖమున కెనయో

బొక్కిలి మొలలో తగు భళి
యక్కజపుం నూనెసిద్దె లౌర కుచంబుల్. 76

తే॥ గీ॥ మోవి పీయూష మూరును గేవలముగ
గవ్వదళసరి పండ్లహా కలికిమేని
మృదువు కోరింతకంపలఁ గదుమఁజాలు
చెక్కులలరారు లోహపు నక్కులౌర 77

ఆ॥ వె॥ చూపు కాకిచూపు నేపారుకన్నులు
పిల్లికనులఁ గదుమ నుల్లసిల్లు;
స్వరము గార్దభమును బరిహసింపగఁ జాలు
మదనసదనమెల్ల మంగలంబు 78

క॥ ఈ నీటుసాని నెచ్చట
గానము గద మున్ను నేఁడు గట్టిగ దీనిన్
బోనీక రతిఁ గలంపక
యే నేక్రియఁ దాళువాఁడ నిఁక నిచ్చోటన్? 79

క॥ భషకకపిచటకగార్ధభ
వృషభాదికబంధగతుల వేమఱు దీనిన్
విషయింపక నేలాగున
విషమశరు శరాళి బాధ వీడునె నాకున్ 80

సీ॥ బాలరండలఁ బది వేల మరుల్గొల్పి
కోర్కెదీరగ మున్ను గూడినాఁడ
మగనాండ్రబెక్కండ్ర మచ్చికల్గావించి
కొంచక రతుల జొక్కించినాఁడ
దాసికాజనులకుఁ గాసువీసంబీక
వెసఁ గొల్లవంపులు వెట్టినాఁడ
సానిబోగమువాండ్ర జనవుబల్మిని బట్టి
పలుమారు రతికేళి గలిసినాఁడ

గీ॥ కాని యీసోయగమును నీ కలికిమీఁది
ప్రేమమును పెఱచోట లభింపలేదు
మరుని మాయావికారమో! మగువ మచ్చు
మందుచల్లెనో; నా మది మందగించె. 81

క॥ ఈ మా పీ యింతిని నా
కామాతురత మెల్లఁ దీఱ గాఢతరమహా

స్తోమాయత ఖరబంధో
ద్ధామత మెఱయంగ దెంగెదను వలపారన్ 82

శా॥ పుణ్యంబేదిన నేదనీ, జనులు గుంపుల్గూడి కా దంచుఁ గా
ర్పణ్యప్రక్రియ దెల్పినం దెలుపనీ, రాజు ల్మహాదుర్గుణా
గణ్యుండంచును బల్కినం బలుకనీ, కౌతూహలంబొప్ప నీ
పణ్యస్త్రీమధురాధరోదితసుధాపానంబు గావించెదన్. 83

ఉ॥ చెక్కిలి నొక్కి ముద్దుఁగొని చిక్కనిచక్కని గుబ్బచన్నులం
దొక్కట గోరులుంచి, జిగియూరువులంటుచు, గోర్కెఁదీరగాఁ
గుక్కుటబంధవైఖరులఁ గూడినఁగాక మనోజుధాటిచే
నిక్కడ నిల్వఁగాఁదరమె యించుకయున్? బెరమాటలేటికిన్ 84

క॥ అని యనివారితమోహము
మనమునఁ బెనఁగొనఁగ నతఁడు మఱిమఱి చూడన్
వనితయు నాతనిఁ దప్పక
కనుఁగొని యనురాగ మొదవఁ గడఁక నుతించెన్॥ 85

సీ॥ పరువంపుఁబాయంపుఁ దురకబిడ్డనిరీతి
మట్టుమీఱఁగఁ బాగఁ జుట్టినాఁడు
కులుకుజవ్వనపు బల్గుజరాతిపాపని
వీలుగాఁ బ్రోగులు వెట్టినాఁడు
ఆఁడుభాగవతుని జాడ గడ్డముమూతి
నున్నగా గొరిగించు కొన్నవాఁడు
దుబుడక్క కొమరుఁడు దుంకనిజారును
బుడమిజీరెడి నగల్దొడిగినాఁడు

గీ॥ మడుఁగులోఁబడ్డ మహిషంబు మాడ్కి మేన
నందముగ మంచిగంధ మలందినాఁడు
భళిర! యీనీలనృపతితో గలియఁ గలుగు
బాలికామణిదే కదా భాగ్య మరయ 86

క॥ ఖరఘృష్టిసదృశతేజుఁడు
పరమాత్మ జతుల్యరూప శాలిసుభగభా
సురవదనుఁడు హరిసన్నిభ
గురుతరగుణుఁడిట్టి రాచకొమరుఁడు గలఁడే 87

ఆ॥ వె॥ గుహ్య కేశతుల్య గురువైభవుండు పీ
నోరుశాలి, సమర భీరుఁడుర్వి

జనుల నమలుబుద్ధిఁ జనువాఁడితనిఁ దేఱి
వాసుదేవుడెట్లు చేసెనొక్కొ 88

కII ఆవాలుఁగన్నులందము
పీవరభుజదండములును బృథుగండములున్
గేవలశోభాతనుఁ డీ
భూవరుఁడర్మిలిని నాకు బొజుఁగగునొక్కొ? 89

సీII బూరుగు పెనుమ్రాను పొడవు, గానుగఱోటి
వలయదేహము, దాక వంటినోరు
పెనురసపుంబొల్లి పెదవులు, వలమైన
బుఱ్ఱముక్కును, గ్రొత్త బోడిగడ్డ
మలజేష్టకిరవగు వెళుపు మొగంబును,
బొడకంత తలకాయ కుడితిగూన
బోలెడు బొజ్జయుఁ బొలసుగన్నుల లావు
నడుము, రాపాడెడు నడుగులౌర!

గీII పెద్దయేనుగుకాలంత కద్దుశిశ్న
మిట్టి సౌందర్యనిధి భువిఁ బుట్టజేసి
నట్టితామరపట్టి నేర్పరయఁదరమె
చాలజదివిన వేంకట శాస్త్రికైన. 90

కII నా పూర్వపుణ్యఫలమున
నీపురుషునితోడనేస్త మెనసినగూర్మిన్
రే పిచ్చెద మా పిచ్చెద
గాపట్యము లేని నిండు గౌగిలితనికిన్ 91

చII జడకటిసీమదూల నిదు జన్నులు ఊమ్మున వ్రేలఁ గొప్పు వె
న్నడరుచుఁ జిందులాడఁ బురుషాయిత బంధకళాప్రవీణతన్
జెదుగుడు లాడి వీనిఘన శిశ్నపటుత్వమహత్వ మెన్నుచున్
విడువకవీనిఁ గూడి మది వెట్టి దగుల్కొనజేయు టెన్నఁడో. 92

సీII కూఁతుబుడమ, మర్ల మాతంగియాకును
మూత్రంబుతోనూరి ముద్దఁజేసి
పచ్చిపసపుతోడ బాగుగామర్దించి
నూనెతోడనుగూర్చి మేన నలుగు
వెట్టిన, నుమ్మెత్త విత్తులు గుండెత
ల్లడపాకు పసరు నుల్లాసమునను

గాల్మడిఁ గలిపి పోకలు దానిలోపల
నానించి యెండించి లోనికిముడ

గీ॥ వీడియముతోడఁ బెట్టిన విడువ కితఁడు
బంటు తెఱఁగున నా వెను వెంటఁ దిరుగు
నట్లు చేయఁగ నతఁడెన్న డబ్బు నొక్కొ
మెల్లమెల్లనఁ గలధనం బెల్లదొబ్బు॥ 93

క॥ కొందఱు మలయుక్తముగా
మం దిడుదురు మరులుకొనఁగ మా వారసతుల్
మందతఁ జెందును విటుఁ డటు
నింద గదా యటుల సేయ నృపవర్యునకున్॥ 94

క॥ ఏలాగు మాట లాడుదు?
నేలాగున మరులుకొలిపి యెలయింతును? నే
నేలాగు లోఁబఱుచుకొందు
నేలాగున గలుగు విత్తమెల్ల హరింతున్॥ 95

క॥ అని చాల జాలి నొందుచుఁ
జనుగుబ్బలఁ బైఁట జార్చి చక్కఁగ నొత్తున్
మొనవాడిచూపుఁ జూచును
బెనుకొ ప్పటు జాఱఁ జేసి బిఱబిఱ ముడుచున్॥ 96

తే॥ గీ॥ అవ ద్రావిన పసర మట్లది మెలంగ
జూచి నీలాద్రిభూపతి సొమ్మసిల్లి
మెల్లమెల్లన తెలివొంది కల్లు ద్రావి
పరవశత నొందు చండాలు పగిదిఁ దోఁచి॥ 97

సీ॥ వలఁ బడ్డ మీను కైవడి, నిప్పుఁద్రొక్కిన
కోఁతి భాతిని, వెట్టిగొన్న కుక్క
పద్ధతి, గుడితిలోఁ బడిన మూషిక మట్లు
శ్లేష్మంబులో నీఁగ లీల, సన్ని
పాతి చందంబున, వాతంపుగొడ్డు వి
ధంబున, లాహిరీ దళము మిగులఁ
దినిన పాశ్చాత్యుని తీరున, నురి వడ్డ
పక్షి కైవడిఁ, బెను పాము పగిది,

గీ॥ భూత మూనిన మనుజుని పోల్కిఁ, బెట్టు
మందు మెసవిన మానపు మాడ్కి, దేహ

మెఱుఁగ కెంతయుఁ గళవళం బెసఁగ దాని
పైఁ దలం పిడి కన్ను మోడ్పక యతండు॥ 98

క॥ తలనొప్పియుఁ దాపజ్వర
మలసటయును విగులఁ బొడమ నసురసు రనుచున్
నిలువంగ బలము చాలక
తలిమముపై వ్రాలి దానిఁ దలఁచుచు నుండెన్॥ 99

క॥ అని నంబి నారసింహుం
డను వొప్పఁగ నిట్లు చెప్ప నా తంబళి వీ
రన యావలి కథ లెస్సఁగ
వినయంబునఁ జెప్పు మనుచు వెసవేఁడుటయున్॥ 100

ఉ॥ నీచచరిత్ర! వారరమణీభగరుక్తతగాత్ర! నిత్యదు
ర్యాచకమిత్ర! సజ్జన పదార్థ పరిగ్రాహణైకసూత్ర! దు
ష్కాచపిశంగనేత్ర! నృపకర్మ మహోలతికాలవిత్ర! శ్రీ
రాచినృపాలగోత్ర వన రాశికనద్భుదబాగ్నిహోత్రమా॥

భుజంగ ప్రయాతము

దురాలాప దుర్దోష దుర్మార్గవర్తీ!
ధరామండలఖ్యాత ధౌర్త్యాపకీర్తీ!
పరస్త్రీరతాసక్త భావప్రపూర్తీ!
స్థిరాయుస్థిరాజాత దీర్ఘోగ్రమూర్తీ!

ఇది శ్రీమజ్జగన్నాథ దేవకరుణాకటాక్షవీక్షణానుక్షణసంలబ్ధ సరసకవితావిచిత్ర
సలలితాపస్తంబసూత్ర కౌండిన్యసగోత్ర కూచిమంచికులపవిత్ర గంగనామాత్య పుత్ర
మానితానూన సమాననానావిధరంగత్రిలింగదేశభాషావిశేషభూషితా
శేషకవితావిలాసభాసురాఖర్వసర్వలక్షణ సారసంగ్రహోద్దామ శుద్ధాంధ్రరామాయణ
ప్రముఖబహుళప్రబంధ నిబంధన బంధురవిధానవవీనశబ్దశాసన బిరుదాభిరామ
తిమ్మకవిసార్వభౌమసహోదరగురుయశో మేదుర వివిధవిద్వజ్జనవిధేయ
జగన్నాథ నామధేయప్రణీతంబైన చంద్రరేఖా విలాపంబను
హాస్యరస ప్రబంధ రాజంబునం ప్రథమాశ్వాసంబు
సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు

చంద్రరేఖావిలాపము

ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీరహితగేహ! చంద్రీ
వారవధూమదనసదన వర్ధితసుఖరో
గారూఢిత మృదుదేహవ
నీరంగవిహారసాంద్ర! నీలనరేంద్రా! 1

వ॥ ఆకర్ణింపుము తావకీనకథావిధానంబు యథార్థంబుగాఁ దొల్లి శ్రీ శివబ్రాహ్మణ వర్ణాగ్రగణ్యుం డైన వీరభద్రభట్టారునకు శ్రీమద్వైఖానసవంశోత్తంసం బగు నంబి నరసింహాచార్యుం డవ్వలి కథ యిట్లని చెప్పం దొడంగె. 2

క॥ అక్కమలేక్షణ యది గని
చిక్కెంబో వీఁడు నాదు చేతి కటంచున్
నిక్కుచుఁ దల్లికడకుఁ జని
మక్కువ నక్కథ యెఱుంగ మఱువునఁ దెలుపన్॥ 3

వ॥ ఇట్లు దెలుప వేంకటసాని యిట్లనియె. 4

క॥ నీతండ్రి క్రతువు కనుఁగొన
నాతతగతి నీలనృపతి యరుదెంచి నినున్
రాతిరి గని మోహించుట
లాతులలోఁ దేనె పుట్టినట్లయ్యెగదే॥ 5

క॥ ఏమేమి! నీలభూపతి
నీమీదం గన్నువైచి నిష్ఠురజవవ
త్కామశరజాలనిర్దళి
త్రామేయస్వాంతుఁడయ్యెనా? మేలు భళీ॥ 6

క॥ కూఁతుర! యాతురపడి నీ
వాతని జేరంగఁ బోకు మటుతాళుము; వాఁ
డేతెంచు సంచులను ధన
మాతతగతి నించుకొంచు వ్యామోహమునన్॥ 7

క॥ వలపెంత నీకు గలిగిన
కులధర్మము తప్పరాదు కుమ్మరపురుపుం

బలెఁ దిరిగి పొట్టఁ బెంపగ
వలెఁ జుమ్మీ! ముద్దుగుమ్మ! వగ నాయమ్మా॥ 8

వ॥ అని యనేక ప్రకారంబుల లాలించి మేలెంచి తన కాలంబు నాఁటి నాటకంబులు బూటకంబులు బోటిదనంబులు నీటులు కూటంబులమాటలు చాటుమాటు లేక తేట తెల్లముగా నబ్బోటితోఁ జాటం దొడంగె. 9

క॥ వేంకట శాస్త్రులవంటి ని
రంకుశులను మరులుకొల్పి యర్థము చాలన్
లంకించి నాకునమ్మిన
కింకరులుగ జేరకొంటిఁ గిమ్మనకుండన్॥ 10

క॥ మున్నెంత వాఁడు వేఁడినఁ
గన్నెతికంబీక మీదు గట్టితి నీకై
మన్నన గైకొమ్మని విటు
లన్నిత్యము మాయచేసి లంకింతు వరాల్॥ 11

ఆ॥ వె॥ ఒకఁడు గానకుండ నొక్కని రావించి
యొకనిచెంత కేఁగు చుండి నడిమి
దారినొకనిగూడి తబ్బిబ్బు గావించి
ధనము కొల్లగొందుఁ దవిలి ముందు॥ 12

క॥ మందుల మంత్రంబులచే
విందులచేఁ బూఁతచేత వీడెంబులచే
తందనపదముల నాటల
మందులగావించి విటుల మానక దోతున్॥ 13

చ॥ అందలముల్ శతాంగములు నశ్వచయంబులు పాలకీలునున్
మందరశైలరాజనిభ మత్తగజంబులు వెంటనంటి రా
ముందఱఁ బొందుగా ధనము మూటలు మేటులు కాన్కలంపి నా
మందిరసీమగాతు రస మాన నృపాలకుమారు లెప్పుడున్॥ 14

క॥ నీ కేమిచెప్పవలయును?
లోకులెరుంగుదురు; నాఁటి లో మదనుఁ డహో,
నా కనుసన్నల మెలగును;
కా కుండిన నింతసొమ్ము గడియింతునటే?॥ 15

క॥ అప్పారాయని సభలో
మెప్పొందితి సాటి సాని మేళంబులలో

చెప్పిన బగ్గెగ నీమది
కిప్పుడు తోఁచును మఱెవ్వరిచ్చట సాక్షుల్॥ 16

క॥ చెలమకు బిట్టలు చేరెడు
పొలుపున నాయింటి చుట్టు భోగాభిరతిన్
పలుగు గులాములు తురకలు
వలకొని కానుకలు గొనుచు వత్తురు సుమ్మీ॥ 17

క॥ కట్టిన కోకలు కట్టక
పెట్టిన మణిభూషణములు పెట్టక సిరులం
దొట్టి విటకోటి కొలువగఁ,
దిట్టతనంబునను గొలువు దీర్తు గడంకన్ 18

క॥ జూదంబుల బటువీణా
నాదంబుల దండలాస్య నటనముల మతుల్
భేదించి విటజనంబుల
చే దండుగఁ గొందు ధనము చెప్పఁగనేలా?॥ 19

సీ॥ వలిప చెంగావిపావడ కటిస్థలిఁ దాల్చి
జిలుగైన సరిగంచు చీరగట్టి
కులుకుగుబ్బలమీఁద మలయజాతము పూసి
కట్టువాపని కంచుకంబు దొడిగి
లీలగా సిగ వేసి పూలదండలు చుట్టి
ముత్యాల తాటంకములు ధరించి
కడియాలు కుంటేళ్ళు గంటలొడ్డానంబు
బవిరలు బావిలీల్ బన్నసరులు

గీ॥ నుంగరంబులు కెంపులు ముంగరయును
మొదలుగల సొమ్ములను దాల్చి మురిపె మమర
దిరుగుచును విటకోటుల ధృతిగలంచి
హోన్నులు గడింతు మరువాన చిన్నదాన! 20

క॥ నా వగ నాయొసపరినడ
నా వాలుంజూపుకోపు నా మాటలతీ
రా వంతయు నీ వెఱుఁగ; వ
హా! వన్నెలకానికూఁతురా! యిది మేరా?॥ 21

క॥ చండ్లు పడెఁ బండ్లుకదలెను
గండ్లకు జత్వార మొదవె గాయము ముదిసెన్

గోండ్లును భగమును బిగిచెడి
దిండ్ల తిరుగు నేర్పుదప్పె ధృతి మఱపూనెన్॥ 22

కII వృద్ధత్వ మివ్విధంబున
సిద్ధించెను గాని, యిపుడు చిల్లరవిటులన్
బద్ధానురాగులుగ నని
రుద్ధజనకుఁ గేళి దేల్చి రోవెల గొననే? 23

తేII గీII కాన నీవును నావలెఁ గాముకులను
వంచనము చేసి విత్తమార్జింపవలయు
గాక, యాతనిపై మోహ కాంక్ష పూనఁ
జనునె! వాడెంత సౌందర్యశాలియైన?॥ 24

మII అసదృక్కాముకుడౌటచేతను తదీయాంగంబునం దెంతయున్
రసపొక్కుల్బులుబిళ్ళలు న్బహుళఘోరస్ఫారజాగ్రత్ప్ర మే
హసుఖవ్యాధులు మానకుండును సదా హా! వానిపొందూనినన్
వెస నంటుం గద! నీ భగస్థితి భయా విర్భూత భావంబునన్॥ 25

కII అదిచెడుట నీవు చెడుటయె
కద; యెవ్వరు నిన్నుఁదేఱి కనుగొనకయె న
వ్వుదు, రొక కాసు నొసంగరు;
తుది నీబ్రతుకేమి యగునొ తోచదు నాకున్॥ 26

ఆII వెII అనుచు బోధసేయునట్టి మాయలమల్లి
బేసబెల్లి వగల వేసవెల్లి
నులిపి తెగులుబొల్లి నుల్లసిల్లెదుతల్లిఁ
జూచి యాబొజుంగు జోటి పల్కె॥ 27

కII అమ్మా నా మానస మిపు
డమ్మానిసితేనిమీఁద నంటివదల, దిం
కిమ్మాడ్కిఁ జెప్ప నేటికి?
బొమ్మా మరుచేతి కీలు బొమ్మా సరగన్॥ 28

కII ధనమేమి బ్రాఁతి నాకది
ఘనమే? ఘనమేచక ప్రకటకచ వాఁడే
పెనుమేటి పెనిమిటి కదా;
విను మే నిక్కంబు విన్న వించెద దల్లీ॥ 29

ఆII వెII పెల్లు కల్ల లల్లి బొల్లిమాటల జల్లి
మెల్లమెల్ల నిల్లు గుల్లసేయు

తల్లి గలుగు లంజె నుల్లోలమతి జేరు
పల్లవులకు సౌఖ్య మిల్ల జగతి॥ 30

క॥ రమ్మందును నమ్మించును;
బొమ్మంచుం గోక లాకు వోఁకల్ రూకల్
క్రొమ్మించు సొమ్ము లెమ్మిం
దె మ్మంచును తాగు లంజె తెగి విటవరులన్॥ 31

సీ॥ లఘువర్ణ గురువర్ణ లక్షణం బరయక,
సరసపదార్థముల్ సంగ్రహించి,
వృత్తభంగమునకు వెఱపింతయును లేక,
గణనిర్ణయనిరూఢి ఘనత గనక,
యపశబ్దములకు రోయక, సంధివిగ్రహ
ప్రాణహాని విచార పరత దక్కి
భావం బెఱుంగక, పండితోత్తములతోఁ
గలయ నొల్లక, మహా కపటమూని

గీ॥ యతులఁ బోనాడి, మూర్ఖసంగతి వహించి
తిరుగు వెలబోటి జీవనస్థితి గణింపఁ
గుకవికృతకావ్యరూపాను గుణతఁబూని,
యరసి చూచిన నిస్సార మగును బిదప॥ 32

క॥ లంజెయును బీఱకాయయు
ముంజెయు బాల్యమునఁ జాల మోహము గొలుపున్
రంజన చెడి ముదిసిన వెను
కం జూడరు, ముట్టబోరు గద నరులెందున్॥ 33

చ॥ పలువలు చెంతఁజేరి యొక పాతికనేబులు చేతి కిచ్చి, ఛీ!
మొలఁగల బట్టవిప్పి తగ ముందుగఁ బాన్పున నుండి వార లే
పలుగుఁదనంపుఁ గూటముల బాధలు వెట్టిన నోర్చి, పూనికన్
గులుకుచు నుండు న ప్పుడుపుఁ గూటివెలంది కొలంబు పెద్దయే?॥ 34

సీ॥ పరధనాకర్షణ ప్రాంతంబు స్వాంతంబు,
వ్యర్థమాయావచోవ్యసన రసన,
శఠవిటోచ్ఛిష్టాది సదనంబు వదనంబు,
పలుబోజుంగుల చొంగఁబావి మోవి,
పల్లనభయదకృపాణులు పాణులు,
కుటిలాఘవితతుల కోపు చూపు,

కృత్రిమగుణగణ గేహంబు దేహంబు,
షిద్గసంఘంబుల సెజ్జ బొజ్జ,
గీ॥ పంచసాయకరోగ ప్రయాతవిటప
యాతనాదూయమాన ప్రయాతవిటప
మదసలిలయుక్త మగు దోని మలపుయోని
కదుఁ గొనఁగ వేశ్య హేయభాజనము గాదె? 35

తే॥ గీ॥ ఇట్టి వేశ్యాకులంబున దిట్టవైన
నీకు జనియించి యిన్నాళ్ళనేక విటుల
బలుతెఱంగుల బాధించి బహుధనంబు
గూర్చి తిఁక నిప్పుడుపుఁగూడు గుడువనొల్లు॥ 36

క॥ పట్టి నని నన్ను దయఁ జే
పట్టి యతనిఁ దెచ్చి కూర్చి బహుభాగ్యంబుల్
గట్టిగఁ గొన నొల్లు; వయో
కట్టిఁ డివి గ దమ్మ, లేచి కడ కటు పొమ్మా॥ 37

క॥ మాతా! జామాతపయిన్
బూతులపాఁతఱలు దీసి పోయుదు రటవే?
ఖ్యాతా! సద్గుణగణ సం
ఘాతా! పూతా! విలాసకలనోపేతా! ॥ 38

మ॥ చతురున్ బుణ్యజనున్ సదాగుణయుతున్ సౌందర్యశోభాసమ
న్వితునిన్ జింతలపాటివంశభవునిన్ నీలాద్రినామప్రజా
పతి నిట్లూరక నిందసేసెదవు, నా? పట్టానలే; కయ్యయో!
మతి దప్పెంగద నేఁడు నీకు జననీ మాయామయోద్యోగినీ! 39

క॥ ఏలాగున నైనను నే
నీలాద్రినృపాలుఁజేరి నెయ్యమెలర్పన్
లీలాలోలత నుందుదుఁ
జాలును నీ లంజెజాతి సంబంధమిఁకన్ 40

క॥ అని తల్లిమీఁద గనలుచుఁ
గనుఁగొనలను బాష్పవారి గడువడి జాఱన్
జని నిజశయ్యాతలమునఁ
దను వొయ్యన జేర్చి యతని దలచుచునుండెన్॥ 41

క॥ అత్తఱి జంద్రిని జిత్తజుఁ
డత్తి మహోన్మత్తసాయకావళిగ్రోధా

యత్తమతి నింప బెంపతి
పత్త చిరిగి సిండవిఱిగి పడి మూర్ఛిల్లెన్॥ 42

ఆ॥ వె॥ ఆర్చి పేర్చి మారుఁ డారీతి నేచంగ
గూర్చి కూర్చి సాడుఁ గార్చుకొనుచు
మూర్ఛఁ దెలిసి తనదు ముంజేయి యోనిలో
దూర్చి యతనిఁ గూర్చి దుఃఖపడుచు॥ 43

ఉ॥ హా! యతిసారసుందరతరాంచితవిగ్రహా! నిన్నుఁ జూచి నే
నాయతమోహపాశవశ నైతిని; సన్న కసన్న నిప్పుడే
డాయఁగ వచ్చి నా భగతటస్ఫుటఘట్టిత పంచసాయకా
మేయశిలీముఖచ్ఛటల మీటి రమింపుము నీలభూవరా॥ 44

క॥ వారస్త్రీలకు మెచ్చగు
మారుండ వఁటంచు జనులు మఱిమఱి యెన్నం
గారూఢిగ విని యుందు; ను
దారవిరహతాప మార్పఁ దగదే నీకున్॥ 45

క॥ చూచినయప్పుడె పైఁబడఁ
జూచి మరులుకొంటి వారసుందరి నగుటన్
నీ చతురకార్యపద్ధతు
లే చొప్పున నొప్పుననుచు నెంతయుఁ బ్రేమన్॥ 46

క॥ వాచె మొగంబు భగంబును
నీ చరణము లాన యింక నీ విట నాకున్
గోచరుఁడవు గమ్ము వెసన్
రాచి నృపకుమార! వార రమణీమారా!॥ 47

క॥ వలరాజుచేత యాతన
బలు వయ్యెను, దాళఁ జాలఁ బ్రత్యక్షుఁడవై
చెలిమిని రమింపు మిందున్
గులుకుచు నీలాద్రిభూప! కోమలరూపా! 48

క॥ చల మేటికి రాకొమరా
బలువుగఁ జూడంగ నాదు పజ్జకువేగన్
గులు కొప్ప వచ్చి భగము బ
గల దెంగుము చండ్లుపట్టి కసిదీరంగన్॥ 49

క॥ సొమ్ములు కోకలు రూకలు
దెమ్మని నినుఁ జిక్కుసేయ దీకొని ఖరబం

ధమ్మున దెంగుము వడిగా
నమ్మును పెక్కేల? వార నారీలోలా!॥ 50

క॥ చలమేటికి? ర మ్మిఁకఁ, గో
మలరూప! పిశంగనేత్ర! మన్మథబాధల్
తలగంగ మనసుఁ దీరఁగ
బలువుగ దెంగంగ నాదు పజ్జకు వేగన్॥ 51

వ॥ అని మహోన్మాదావస్థచే దేహస్వాస్థ్యంబు లేక చీకాకు పడుచు దుర్గంధబంధురం బై గొట్టెముక్కువలె ననవరతంబు ద్రవించు తన యుపస్థం జూచి యుపస్థతో నిట్లనియె

ఉ॥ పమ్మినవేడ్క వ్రాఁతపని పావడపై కెగఁ దీసి వైచి చా
క్కమ్ముగ గుద్దక్రింద నొక కమ్ములదుప్పటి నెత్తు వెట్టి మే
ధ్రమ్ము నిగుడ్చి లోనికిఁ దడాలున నంచులుమోయ దూర్చి నీ
తిమ్మిరిఁదీఱ వాఁడెపుడు దీకొని తాఁకునో! యో త్రికోణమా!॥ 53

ఉ॥ ఎందఱు పొందుఁ గూడి విషయించిన నిద్రవమై నితాంతమున్
గెందలిరాకుడా ల్వొయలు గీల్కొనఁ బొంగుచు దెంగుమంచు లో
గందకఁ దీటతీఱక వికాసత నొందెదు నీకు దృప్తిగా
మందుఁడు నీలరా జెపుడు మగ్గమువెట్టునో! యో త్రికోణమా!॥ 54

క॥ ఆకా? పోకా? రూకా?
కోకా? మేఁకా మఱేమి గొని యిచ్చెను తా
నీ కాతనితో నేపని
పూకా! యీ కరణి నేలు పొరలెద వయయో॥ 55

సీ॥ తురకలమొడ్డలు దూదేకుమొడ్డలు
గుల్లాపుమొడ్డలు గొల్లమొడ్డ
లా బోయమొడ్డలు యలకాపు మొడ్డలు
చాకలిమొడ్డలు సాలెమొడ్డ
లబిసీల మొడ్డలు పబువులమొడ్డలు
బాపనమొడ్డలు భట్లమొడ్డ
లింగిలీజులమొడ్డ లీడిగమొడ్డలు
పింజారిమొడ్డలు బేస్తమొడ్డ

గీ॥ లెన్ని దూరించి దెంగిన నించు కైన
జడియ కుండెడిదాన; వాశ్చర్య మిపుడు
నీలనరపతి చచ్చు మొడ్డేల నీకు
కాంక్ష గైకోకు మో దోసకారి పూక. 56

ఆ॥ వె॥ త్రుళ్ళిపడియె దేల చిల్లిలోపల వాని
చల్లవెట్టి నిన్ను గిల్లికొనుచు
నల్లిబిల్లి దెంగ నుల్లసిల్లెదవు నీ
రుల్లిపాయచాయ గొల్లికాయ॥ 57

వ॥ అని మఱియు మనోజాతనిశాత చూతసాయక వ్రాతఘాత యాతనాధూత చేతోరవిందయై, కంది కుందుచుఁ, గొందలంబందుచు, వైవర్ణ్యంబుఁ జెందుచు, బాన్పుపయిఁ బడుచు, బొరలుచు, లేచుచు, వంగుండుచు, దొంగుండుచు, దెంగుండు దెంగుం డనుచు, వ్రాలుచు, సోలుచు, నుపస్థం జఱచుకొనుచు; వ్రేలిడికొనుచు, వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు, వెడవెడం గన్నులు తేలవేయుచు, విహ్వలించుచు, విసువుచు, విన్నం బోవుచు, వీణం బాణులముట్టక, బట్టకట్టక, బోనంబుమెసవక, సురాపానంబు సేయక, ప్రాంతబొజుంగులం బలుకరింపక, నుడివడుచు, స్రుక్కుచు, నను రుసురనుచు, నడునెత్తి మొత్తుకొనుచు, నాయాసంబు పొందుచు, నారాటంబునం గుందుచు, జింతించుచు, జేతులు పిసికికొనుచు, జిన్నబోవుచు, సీత్కారంబుసేయుచు, జిడిముడి వడుచు, జీకాకునొందుచు, జెమ్మటలందోగుచు, బలవరించుచు, బండ్లుకొరుకుచు బైలుకౌగిలించుచు, బరవశంబగుచు, బెంగగొనుచు, బిసరుహంబకుందిట్టుచు, బిరబిరశరీరంబెఱుంగక మరుమందిరంబునం గిరికొని గాఢంబులై వంకరలై వరలు నిడుదసొగహోరంగు మెఱుంగు వెంట్రుకలు దెగలాగి పాఱవైచుచు, నలుదిక్కులు కలయం జూచుచు, నవ్వుచు, 'హా! నీలాద్రి నరపాలపుంగవా! వచ్చితే?' యని లేచి "నా కుఱువుపయి గూర్చుండు" మనుచుఁ, బరిపరివిధంబుల మతిదప్పి, వెఱ్ఱి గొనిన వేఁపి తెఱఁగున, నాలి సాలెపురువు చందంబున, మగ్గంబులో నాడెడి నాడె కైవడి, మధుపానము చేసిన వానరంబు పోలిక, మావి కఱుచు నక్క టెక్కునఁ బిడుగు మొత్తిన జనునిచందంబున, మూఁగ లాగున, ముల్లె పోయి పొరలు ముండ విధంబున, ముక్కుచు, మూల్గుచు మురికిపిత్తులు పిత్తుచు, మూకుడువంటి మూత్రద్వారంబు మొగివిప్పుచు, ముడుచుచు; మొగంబు దిగవైచుచు, మూర్ఛిల్లుచుఁ, దెలియుచు, మోహదాహాతి తాపంబునం దల్లడిల్లుచుండె, నయ్యవసరంబున. 58

క॥ వేంకటసానికి దంతయుఁ
గింకరుఁ లెఱిగింపఁ దుఃఖకీలిత మతియై
కొంకుచుఁ గూఁతురి నునుప
ర్యంకము చేరంగఁబోయి హా! హా! యనుచున్॥ 59

తే॥ గీ॥ బిడ్డరో! నీకు మనుపుండు నడ్డగరలు
పెక్కుమారులు తగిలిన స్రుక్క కీవె
మాన్పుకొంటివి; యిటువంటి మమత నాఁడు
కలుగ దయ్యెను వట్టి దుష్కర్మ మొదవె॥ 60

క॥ ఆరయ నీలనృపాలుని
పేరును బెంపేమి? యతని పెద్దలు మున్నే
తీరుననుండిరి? యీ సిరి
వీరాగ్రణి విజయరామ విభుఁడొసగెఁ గదా॥ 61

తే॥ గీ॥ ఇంతెకాని జమీందారుఁడే యతండు
పరమ మూర్ఖుండు, బహులోభి పాపచిత్తుఁ
డాత్మదాసీరతుఁడు, వాని కాస చెంద
నిహపరసుఖంబుఁలేదు నీ దేటి వలపు॥ 62

ఆ॥ వె॥ ఎదురు వెట్టివేడ్కఁ జదరంగఁమాడెడు
పగిది నీకుగల్గు పదుపుఁగూటి
సొమ్మొసంగి చేర రమ్మన్నఁ గైకొను
నట్టివాఁడు ముద్దు పట్టి వినుము॥ 63

సీ॥ పండ్లుఁతోమఁడు; గుద ప్రక్షాళనముసేయఁ
డమవసనాఁడైన హరిదినంబు
నండైనఁ గడు నూర బందిమాంసము లేక
కూడు భుజింపఁడు గురుముఖంబు
గాఁడు, తమ్ములఁజేర నీఁడు సత్కవులకు
వైశ్యుల పెండ్లిండ్లు వలన వచ్చు
కట్నముల్ తా దురాగ్రహంబున లంకించి
లంజల కిచ్చును లజ్జమాలి,

గీ॥ వినయమున, తండ్రి తద్దినమునను విప్రుఁ
బిలిచి యొకకాసు తవ్వెడు బియ్యమీఁడు
పతితుఁడును; లోభి, చింతలపాటి నీల
రాజు, ఛీ ఛీ యతని మీఁద మోజదేల॥ 64

ఉ॥ పూచిన శాల్మలీద్రుమముఁ బోలిన లోహిత దీర్ఘదేహమున్
గాచసమానపీతరచిఁ గ్రాలెడు కొంచెపుఁ గన్నుదోయి, జ్యే
ష్ఠాచపలాక్షి వ్రేలెడు విశాలతరాస్యముఁ గల్గు వాని సం
కోచము లేక చూచి వల గొంటివె? వారవధూశిరోమణీ॥ 65

క॥ సానులకు గబ్బిబెబ్బులి
పూని కనుంగొనినవాఁడు పోనీఁడుగదే
హానియొనరించు హా! రతి
కూన! సరగఁ బాటిపొమ్ము కొట్టామునకున్॥ 66

తే॥ గీ॥ నల్లమందును గంజాయి కల్లుఁబోతు
పిచ్చుకుల మెక్కి నిను వాఁడు పిత్తదెంగు
పత్తచినిఁగిన విడువఁడే పాపి, వాని
దుడ్డువలె నుండు మొడ్డపై దుంగలెత్త 67

క॥ కుత్తయు పత్తయుఁ జినఁగగ
మొత్తును మత్తిల్లి, నీదు మొడ్డకు దండం
మొత్తకు మని వేడిన వినఁ
దత్తులువ బొజుంగు, వాని కాసింతురటే?॥ 68

క॥ పాపీ! విను వట్టియాసలు
చూ పియ్యఁడు డబ్బు లంజె సొమ్ము భుజించున్
పాపాత్ముఁడు పశుకర్ముఁడు,
మా పని రే పని భ్రమించి, మగ్గము వెట్టున్॥ 69

క॥ పిచ్చులు వడివడి రాయఁగ
గుచ్చులు మెయ్యంగఁవాడు గొనకొని తాఁకున్
గచ్చంత పగిలి సలుపుచుఁ
జచ్చేవే చంద్రరేఖ సాంద్రసురేఖా॥ 70

క॥ పెద్దల నెఱుఁగఁడు మాటలఁ
బద్దులు పచరించు గర్వి భామకు రతిలో
నెద్దువలె మెలఁగు నీ కా
బుద్ధివలను మానుమమ్మ పుత్తడి బొమ్మా॥ 71

క॥ ఖలుఁడైన నీలనృపుఁ డీ
యిలపై నిన్నాళ్ళు బ్రతుకునే? నరసాంబా
గళకలితకనకమయమం
గళసూత్రోత్కృష్టమహిమఁ గాక కుమారీ॥ 72

తే॥ గీ॥ రొక్కమిచ్చెడు విటుఁ జూచి దక్కినట్లుఁ
తక్కుచును బొల్లిమాటల దనుపుఁగాని
నిక్కముగ మానసం బీయ నిశ్చయించి
వారకన్యక యీరీతి వలచు నటవె? 73

క॥ ఎక్కడ నీలాద్రినృపుం
డెక్కడి యడియాస? వలపు లివిగూడ విఁకన్
గ్రుక్కిన పేను తెఱుంగునఁ
గిక్కురు మనకుండ జనుము గేహంబునకున్॥ 74

వ॥ అని వినయవిస్రంభగంభీరసంరంభంబులు గుంభింప వలుక; నచ్చిలుకల కొలికి కంతకంతకు వింతవింతలుగ దురంతనితాంత విప్రలంభవేదనాభరంబు భరింప రాకుండఁ గరంబు దళంబుగాఁ బరవశత్వంబునొంది మఱుమాటాడ నోడి,యోడిన కోడి చందంబునఁ దల వ్రేలవైచుకొని, కదల మెదలనేరక కన్నులు మూసుకొని యూరక శరీరంబు నీరు విడువశయ్య నొయ్యన వ్రాలి తూలం గనుంగొని బెంగను లొంగి దుఃఖాంభోధి మధ్యంబున మునింగి కన్నీరు లేరులై పాతీ వెల్లివిరియ డిల్లపడి తల్లడంబున నుల్లం బవియ మెల్లమెల్లన నప్పల్లవ మనో భూతంబున కాతతగతిఁ జల్లనిపనులు సేయం దలంచి తన దాసికా జనంబులుం దానును దాని నిజశయ్యాతలంబునంజేరి.

సీ॥ భగమధ్యమున మంచి చిగురుప్పుఁగూరించి
పైఁ గొండనల్లేరు ప్రస్తరించి,
లంబస్తన ప్రదేశంబున రేవడి
దూలగొండిచిగుళ్ళు గీలుకొలిపి
కన్నులలోన నర్కక్షీరమునించి
ముక్కుగూండ్లను నావ ముద్దలుంచి
వీనులలోప వేడినూనియ పోసి
నాలుకఁ జెముడు పాల్చాలఁ బొడిచి,

గీ॥ మేన ఊసున్న మెంతయు మెత్తి, నెత్తి
గొఱిగి, నిమ్మపులుసు గంట్లఁ గ్రుమ్మి లోని
కిముడ నేపాళము లొసంగి యిట్లు శిశిర
కృత్యములు సేయ, నప్పుడ క్కితవవనిత॥ 76

క॥ బడబడఁ బిత్తులు పిత్తుచు
బడిబడి బహుభంగి మీఱఁ బాఱుచు మఱీ తా
నొడ లెఱుఁగక పెను మూర్ఛం
గడు సోలఁగఁ, దల్లిగాంచి కటకటపడుచున్॥ 77

ఉ॥ వేంకటసోమయాజి కిది వేగమెఱుంగఁగఁ జెప్ప కుండినన్
గింక వహించి దుఃఖపడుఁ గేవల మాతఁడె దీనిఁ గన్నవాఁ,
డిం కిట నుండనేల? యని యేడ్చుచు నాతనిఁ జేరి యంతయున్
జంకక చెప్ప, నాతడును సంభ్రమదుఃఖభయార్ద్రచిత్తుఁడై॥ 78

తే॥ గీ॥ వెట్టి లంజెవు, కా కున్న విషమబుద్ధి
శిశిరకృత్యంబు లీ రీతిఁ జేతు వటఁవె?
చల్లయును నన్నమును బెట్టి నల్లమందు
లోని కిప్పించి చేయింపు తాన మిపుడె॥ 79

కు॥ ఈ చందంబునఁ జేసిన
నీ చిన్నది బ్రతుకు నిపుడు నిక్కము, దానిం
జూచెద ననఁ గ్రతు వూనితి,
నీ చోటుం దరలి రాఁగ నిది చెడును గదా॥ 80

ఉ॥ చన్నుల జందనం బలఁది జానుల నంటి చిగుళ్ళుగప్పి వా
ల్గన్నులఁ గప్పురంపుఁగలికం బిడి, బాహువులందుఁ బొందుగా
దిన్నని తూండ్లు జుట్టి, నను దేనియు మోవిని జిల్క, వేగమే
చిన్నది తెల్వి నొందు నిఁక చిత్తములో వగఁబూన నేటికిన్॥ 81

కు॥ అది లెస్సగ నున్నంతట
ముదమున నీలాద్రిరాజు మోహంబున నీ
సదనమున కరుగుదెంచును,
పదపడి మన కిరువురకును భాగ్యములిచ్చున్॥ 82

కు॥ వస్తాఁడు నీలభూపతి
తెస్తాఁడు ధనంబు, నీ కతి ప్రమదముగా
నిస్తాఁడు విరహవేదనఁ
జస్తాఁడా? నమ్ము మదిని సందియ మేలా॥ 83

ఆ॥ వె॥ అనుచుఁ దెలియఁ జెప్ప నామోదహృదయయై
సరగ నరిగి యట్లు సలుపఁ జంద్ర
రేఖ రేఁగుఁ బువ్వు వైఖరిఁ దెల్విచే
వలపు గులకరింప నలరు చుండె 84

కు॥ నీలాద్రి నృపుం డచ్చో
సోలుచు విరహానలార్తి స్రుక్కి వగచుచున్
జాలిం బొందుచు నేడ్చుచు
వాలారుచు నింక నేటి వల పనుకొంచున్॥ 85

సీ॥ దాని జానగు యోని లో నటింపని మహో
ద్దండదర్పిత కామ దండమేల?
దాని కోమలసుధా ధరము గ్రోలని మధు
రసరుచివ్యాలోల రసన యేల?
దాని లంబస్తన తాడనం బబ్బని
వరకవాటోపమ వక్ష మేల?
దానిజానుయుగమర్దనము సేయని దీర్ఘ
దర్వీసమాన హస్తంబు లేల?

గీ॥ దాని నిర్భర మధుమదాహీనదేహ
గాఢపరిరంభసంభోగ కలన లేని
భూరివిస్తార శాల్మలీ భూజతుల్య
పుష్టియుత ఘనమద్దేహ యష్టి యేల?॥ 86

క॥ దానిని మక్కువఁ దొడపైఁ
బూని కనుంగొనిన రాజభోగంబేలా?
యీ నెఱ వయసేలా? యని
మానని చింతాభరమున మఱుఁగుచు మఱియున్॥ 87

ఉ॥ చందురుకావి పావడయు, సైకపుబంగరు వ్రాఁతచీరయున్
ముందల కుచ్చుగచ్చు, తెలిమొగ్గలకంచెల, మించుచేయపూఁ
గుందనపుంగడేలు, వగ గుల్కెడి క్రొమ్ముడి, పట్టుబొందు, సొం
పందెడు దానిమేనుసొబ గద్దిర! నామదిఁ గొల్లలాడెడిన్॥ 88

వ॥ అని దురంతచింతాక్రాంతస్వాంతుండై. 89

సీ॥ గ్రుడ్లు త్రిప్పును, బండ్లు కొఱుకును మూల్గును,
నీల్గును మిగుల గన్నీరు నించు
అసురుసురను, పింగు పిసికికొనును, నోరు
మోఁదుకొను స్లంజె ముండ యిచటి
కేలవచ్చెను? దాని నేలచూచి విరాళి
చెందితి? ననుకొనుఁ జెడితి; బడితి
నెవ్వరిఁ బంపుదు? నే రీతి నదివచ్చు?
నేమి సేయుదు దైవమిట్లు వెతల

గీ॥ పాలుగాఁ జేసె; సాటి నృపాలకోటి
లోన నగుబాటులయ్యెఁ గాలూనరాని
విరహపరితాపభరమున వేఁగఁదరమె?
యంచు బలవించు దలవంచు నార్తిగాంచు॥ 90

సీ॥ తములంబు తినఁడు, బోగమువారినాడింపఁ
డన్నంబు కుడువండు సన్నవన్నె
కోకలుగట్టఁడు కొలువుగూర్చుండఁడు
జలకమాడఁడు గంద మలదుకొనఁడు,
వేపులతోఁ దాను వేటకు బోవఁడు
ననుపుకత్తెలగూడి నవ్వుకొనఁడు
వేంకట ముఖియజ్ఞ విధిఁగనుంగొనడు భా
గవతుల వేషనై ఖరులు గనఁడు

గీ॥ కటకటా! చంద్రరేఖావికటకటాక్ష
వీక్షణాక్షీణవాతూల విజితదేహ
బాలభూరుహుఁ డగుచున్న నీలనృపుఁడు
పరవశత లేచి, వనలతాతరులఁ జూచి॥ 91

క॥ కమ్మవిలుకాని తూ పన
నమ్మఖశాలాంగణమున నగపడి చనె నో
యుమ్మెత్తకొమ్మ! నీవా
క్రొమ్మెత్తని మేనిసాని కొమ్మం గనవే? 92

క॥ వింటివొ లేదో శునకపు
దంటెమువలె బిట్టబిగిసి తలఁగని వలపుం
గొంటిని గనినది మొదలుగ
తంటెపుమోకా? యిదేమి తబ్బిబ్బో కా? 93

ఆ॥ వె॥ కప్పు విప్పుగలుగు గొప్ప కొప్పులరారు
నప్పొలంతిచొప్పు త్రిప్పకిప్పు
డొప్పు మీఱు మీరు చెప్పరే గుప్పున
మెప్పు లిత్తు నుప్పి తుప్పలార! 94

క॥ మీఱింద రొకటియై పొలు
పారం దిటమూనఁ బల్కి యతిరయమున నో
కోరింద డొంకలారా!
సారేందుముఖీలలామ జాడ దెలుపరే! 95

క॥ మారార్తి నెంత వేఁడినఁ
మారాకడఁ దెలియ జెప్పి మాఱాడక యో
జోరీగలార మీ·రా
నారీరత్నమును ధెచ్చి నాకొసఁగరుగా? 96

క॥ చింతలపాటి కులీనుఁడ
చింతాసంతాపచలిత చిత్తుఁడ నిను నేఁ
జింతామణిగా నెన్నెదఁ
జింతా! యక్కాంత తెరువు చెప్పుము నాకున్॥ 97

సీ॥ వ్రణకిణాంకితయోని గణికాలలామ నా
లోకింపరే తుమ్మ మ్రాఁకులార!
తుంబీఫలసమాన లంబమానోరోజఁ
బొడగానరే బట్ట కదుములార!

యింగాలకంబళ శృంగారతరకేశ
పాశ నీక్షింపరే పాశలార!
క్రకచదంష్ట్రాంకురాగ్రమృదుత్వసంయుక్త
దేహ గానరె తిప్ప తీగలార!

గీ॥ ఉష్ట్రరదనచ్ఛదోపమా నోష్ఠబింబ
నీడఁ జూడరె మీరు జిల్లేడులార
మర్దళసమానవిపరీత మధ్యజంద్రిఁ,
గాంచరే నిక్కముగ నేడు గారలార! 98

ఉ॥ పోడులమ్రోడులార! కడుఁ బూసిన పీతిరితుమ్మలార! బల్
బాడిద చెట్టులార! ఫల భాగ్విషముష్టికుజంబులార! యా
వేడుకకత్తె చిత్తమున వేడుకమీఱఁగ వేగిరంబు మీ
నీడకు నీడకొక్క సరణిం బఱతెంచదుగా వచింపరే॥ 99

క॥ బెండా! మూర్కొండా! యా
దొండా! మీయండకెపుడు తోరముమీరన్
దాండవమాడుచు మేలిప
సిండందెలచంద్రిరాదె చెచ్చెర జెపుఁడా॥ 100

క॥ నాకెద లోపల విరహము
చీకాకుగఁ జేయఁ జొచ్చె జెచ్చెర నిపుడో
కాకీ! ఘూకీ! కేకీ!
పూకీ దగుమేనిసాని పొడ జూపరుగా॥ 101

క॥ కృకవాకులార! మాధ్య
త్కృకలాసములార! గవయ కిశశశశునీ
వృకజాతులార! బోగపు
సకియలతలమిన్నఁ జంద్రి సానింగనరే?॥ 102

క॥ ఉరుతాపకరణ కారణ
వరతామరసాశుగములు వైచిమరుఁడు, వి
స్ఫురితాంగిఁ జూపు మిపు డో
యుఱుతా! మామాట సేయ నొప్పినఁ గొరఁతా?॥ 103

క॥ పందీ! నీగాత్ర సదృ
క్సౌందర్యకళావిలాస చంచన్మురజి
న్నందనమందిర యగు నా
యిందీవరపత్రనేత్రి నిటుచూపఁగదే॥ 104

కు॥ నీ తీరు గలుగు రూపము
చేతన్ విటకోటి నవయఁజేయుచుఁ గడఁకన్
బాతర లాడెడిపడుపుం
గోతిని వీక్షించినావె? కోఁతీ ప్రీతిన్॥ 105

కు॥ కల్లు కడుఁ ద్రావి ప్రేలుచు
హల్లీసక మాడుకొనుచు నదియిచ్చటి కు
ద్యల్లీల రాదె? బల్లీ!
పిల్లీ! కడు ముద్దుఁ జిలుకు పిల్లలతల్లీ॥ 106

కు॥ నీలాద్రి రాజనాముఁడ,
వాలెంబునదానిఁజూచి వలచితి నేఁడా
స్థూలోపస్థాన్వితగణి
కాలలనన్ జంద్రరేఖఁగంటివె? ఖరమా॥ 107

వ॥ అని మఱియును

చ॥ మనసిజమాయలం దగిలి, మ్రాఁకుల దుప్పులఁ బక్షిజాతులన్
వనమృగకోటులం దలఁచి వారక యీగతి వేఁడి, వేఁడినీ
రు నయనపాళి జాలుకొన రోదన మెంతయుఁ జేసికొంచుఁ, బూ
చిన విషముష్టిభూరుహము చెంగట నీలశిలాతలంబునన్॥ 109

కు॥ చేరి కళేబర మచ్చోఁ
జేరిచి, హా! చంద్రి! నాకుఁ జెప్పక పఱవం
గారణమేమి? మ ఱెవ్వని
కోరిక దీర్పంగఁ దలఁచు కొంటివొ చెపుమా॥ 110

కు॥ కోకలు రూకలు నాకులు
పోఁకలు మేఁకలును బట్టు బొందులు సొమ్ముల్
నాకంటె మిక్కి లీగల
రాకొమరుఁడు గలఁడె యీ ధరావలయమునన్॥ 111

కు॥ చక్కనివాఁడ, రభసమున
కుక్కుటమార్జాలశునక కూర్మరతులచేఁ
జొక్కింపంగలవాఁడను,
జిక్కులు వెట్టంగ నీకుఁ జెల్లునె? చంద్రీ! 112

కు॥ రమ్మా, నా యభిమత మిపు
డిమ్మా, యిమ్మాడ్కి నేఁచ నేటికి? హొన్నుల్

గొమ్మా సమ్మతి నిచ్చెదఁ
గొమ్మా! వెలముద్దుగుమ్మ! గుబ్బలగుమ్మా॥ 113

ఉ॥ జాలము చేసి మారశర జాలము పాలుగఁ జేయ నాయమా
తాళఁగఁజాల, నీ విరహ తాపభరంబు కరంబు హెచ్చె, నీ
తాళపలోపమానసముదగ్రకుచద్వయ మక్కుఁజేర్చి లీ
లాలలితోపగూహన కళా కలనన్ సుఖియింపఁ జేయుమా॥ 114

శా॥ శోషించెన్ మదనోపతాపమున నక్షుద్రోన్నతస్థూలని
ర్దోషోత్తమనుయష్టి, పుష్టిగను మందుల్ చేసినన్ గా, దహో
రోషం బూనక నేఁ డపారకరుణారూఢాత్మపం కేజ వై
యోషిద్రత్నమ! చంద్రి నీ యధరపీయూషంబు నాకీయవే॥ 115

క॥ పెక్కు తెఱంగుల నీకున్
మ్రొక్కెద, జలమేల? నాదు మోహము దీఱన్
జక్కెరవిల్తుని కూటమి
మిక్కుటముగఁ దేల్చి యేలు మీ దాసునిగాన్ 116

క॥ మే లెంచెద, సామ్రాజ్యం
బేలించెదఁ, దొంటిసతుల యెల్లరకంటెన్
లాలించెదఁ, బాలించెద,
దేలింపుము రతుల నన్నుఁ దేకువ మీఱన్ 117

క॥ చక్కెరవిల్తుని బారిన్
జిక్కితి, నీ పాదయుగకుకేశయములకున్
మ్రొక్కితి దక్కితి, నిఁక నీ
తక్కులు దిగద్రొక్కి నన్ను దయఁ జూడఁగదే॥ 118

తే॥ గీ॥ గంధ మత్తరు జవ్వాది కస్తూరియును
దొడ్డ యొడ్డాణమును గమ్మ దోయి క్రొత్త
పట్టుచీరలు కుచ్చుల బావిలీలు
రొక్క మిదె గొమ్ము నీ లంజె టక్కుమాని॥ 119

తే॥ గీ॥ తాళజాలను, నీ వింత జాల మేల
చేసెదవు? నన్ను మిక్కిలి చెలిమిరతుల
నేలుమీ వేగ మాటాడి ఫాలలసిత
సరసనవ చంద్రరేఖ యో చంద్రరేఖ॥ 120

ఉ॥ తియ్యని మొద్దుమాటలును, దేనియ గాఱెడు బొల్లిమోవియున్,
బయ్యెదకొంగులోఁ బొదలు బల్చనుగుబ్బలు, మంగలంబుతోఁ

గయ్యముసేయుమోము, నులి గన్నులు, తోరపుఁగౌను నాకుఁజూ
పియ్యెడ మారుకేళిఁగడు నేలుము, జాలముసేయ కింతయున్॥ 121

మ॥ అమలం బై, తరుణారుణద్యుతిసమేతాశ్వత్థపత్రాభ మై,
రమణీయస్ఫుటదీర్ఘలింగయుత మై, రంగద్ద్రవోపేత మై,
సమ మై, రోమవిహీన మై, వెడద యై, జానొప్పు నీ మారగే
హము, నా కర్మిలిఁజూపి ప్రాథరతినోల్లాడింలు చంద్రీ, దయన్ 122

వ॥ అని మఱియును, 123

ఉ॥ హా! యనుఁ, జంచరీకనిచ యాంచిత కుంచితరోమకామగే
హా! యనుఁ, దానమానిత మహాద్విపమోహన మోహనైకబా
హా! యనుఁ, గంక కాకమహిషాసితదుర్భర నిర్భరాతిదే
హా! యనుఁజంద్రి! తాళనహ హా! యను భీతశిరోరుహా! యనున్ 124

ఉ॥ డాయఁగ రాకు నన్ను మరుఁడా! యను, నేఁచగ నేల రిక్కతేఁ
డా! యను, వద్దువద్దు చనుఁడా యను, సోఁకక పొమ్ము గాలిపీ
డా! యను, చంద్రితల్లి వఱడా యను, వేంకటశాస్త్రి నేఁడురాఁ
డా! యను, కూతుగూర్పఁదగఁడా యను, నేగతి? దేవుఁడాయనున్॥ 125

క॥ ఆకరణి నుడిని డేరా
మేకువలెన్ బిఱ్ఱబిగిసి, మిట్టిపడు నిజా
స్తోకసుమకామదండముఁ
జేకొని చీకుచును బుద్ధిఁ జెప్పఁదొడంగెన్॥ 126

ఉ॥ చాపల మోపు చంద్రి నిను, జక్కగ జక్కెరవింటిదంట పెన్
గాపురపింటిలోపలికిఁ గ్రక్కున దూరి సుఖింపకుండ సం
తాప మొనర్చి యేఁగెనటు, తాళు మటన్నను దాళకేల యు
ద్వ్యాపనశక్తిఁ జూపెదవు దండము నీకు మనోజదండమా॥ 127

ఉ॥ గచ్చులు మచ్చు లచ్చెరువుగా గడలన్ వెదఁజల్లు చంద్రి బల్
పచ్చనిఱెక్కదోయి గల పక్కిహుమాయివజీరు నింటిలోఁ
జొచ్చుచు వచ్చుచున్మిగులఁ జొక్కుచుఁ గ్రీడ యొనర్చుచుండగాఁ
నిచ్చలు దృష్టి జేసెదను నిల్వవె కొంచెముసేపు దండమా 128

ఉ॥ పెక్కు తెఱంగులం గరనిపీడన మే నొనరించి వంచినన్
స్రుక్కక మిట్టిమిట్టి తల జూపుచు సన్ననిపంచెఁ జించుచున్
మొక్కలపాటుఁ జూపెదవు మున్నుఁ ద్రికోణము లెన్ని జూపితిన్
మ్రొక్కెద నిక్కు మాను మతి మూర్ఖమనోభవ దీర్ఘదండమా॥ 129

ఉ॥ కాయలు గాచె నీదు తలకాయ యహో సుకుమారవారక
న్యాయతకచ్ఛపోపమభగాంతరనిత్యగతాగతక్రమో
ద్రేయసమగ్రఘట్టన విశేషతరాపద నైన నింక నో
కాయజదండమా! విసువుఁ గైకొని యూరక నుండలేవుగా॥ 130

ఉ॥ పంకము లంటె నాకు బహు భంగుల నీ కతనన్విలాసవ
త్పంకజపత్త్రనేత్రలను బల్మినిఁ బట్టగఁ దద్విశాలమీ
నాంకగృహాంతరాళభరి తాత్మజలప్లుతపాంశుసమ్మిళ
త్పంకము నీకు నంటెఁ గద పాపపు మేఢ్రమ! యిట్లు సేతురే॥ 131

ఉ॥ ఎందఱి వేఁడుకొంటి? మఱి యెందఱిపాదము లంటుకొంటి? ముం
దెందఱి నాశ్రయించితి? నిఁకెందఱికిన్ బ్రణమిల్లఁ జేసెదో?
కొందల మందెడి న్మనసు గొబ్బున నా మన వాలకించి, యా
బందెలమారి చంద్రి భగ భాగ్యము గోరకు మారదండమా॥ 132

సీ॥ కమలపత్రస్ఫూర్తిఁ గనుపట్టు భగములు
మించుటద్దమ్ముల మించు భగము
లశ్వత్థపాండుదళాకారభగములు
పనసతొనల బోలు ఘనభగములు
దింటెనపూవుల వంటి భగంబులు
నీతగింజలరీతి నెసఁగు భగము
లలపందిముట్టెల వలె నుండు భగములు
కాకిపిల్లలనోళ్ళ గతి భగములు

గీ॥ పెక్కు జూపితి నీవును నిక్కు కొనుచు
నన్నిలోడవెట్టి వెడలితి వకట! యిపుడు
చంద్రిభగ మేమి! భాగ్యమా! సైపుమా ము
దుంగులింగమా! చాల పొదుంగు మాని॥ 133

క॥ తులువలు వడివడిఁ దాకఁగ
లలిఁ జినిఁగిన పూకు దెంగులకు వెఱచునె నీ
తలబ్రద్దలగును దానిం
దలచి నిగుడ బోకు మదనదండమ యింకన్॥ 134

సీ॥ కొం కేది బానిస గుడిసెలు దూఱుట
పరికించి చూడ నీ కొఱకుఁ గాదె?
బత్తిని దొమ్మరి తొత్తుల నిల్పుట
గొనకొని యున్న నీ కొఱకుఁ గాదె?

గోడిగలను గొని గూఁడులఁ గట్టుట
కొంచ కెంచంగ నీ కొఱకుఁ గాదె
బాలవిధవలకు నోలి మాన్యము లిచ్చు
టరసి చూడంగ నీ కొఱకుఁగాదె

గీ॥ వారకన్యకలకు నే నవారితముగఁ
గోకలును రూక లిడుట నీ కొఱకుఁగాదె
కూళతన మూనుటెల్ల నీ కొఱకుఁ గాదె
యోమకారోత్వమా శాంత మూనుకొనుమ॥ 135

ఉ॥ తేనియకంపు పెంపు గల తేజము ఝల్లునఁ బెల్లువారగా
గోనెలలీలఁదేరు చను గొండలు సిందయుఁ దాండవింపఁగా
గానుఁగఱోలుబోలు మెయి కంపిలఁ బైకొని మేఢ్రదండమా
దాని పకారకొమ్ము వెడ దాఁకఁగ వ్రక్కలు సేయుటెన్నడో॥ 136

ఉ॥ కుక్కుటచూళికా భగనగొల్లి నఖంబులగిల్లి మెల్లనే
చొక్కపు మన్మథాలయము జుంబన మెంతయుఁజేసి దానిలో
గ్రక్కువ మోవిదూర్చి వగగైకొని పీల్చినఁ జంద్రి మిక్కిలిం
జొక్కి రమింప నిచ్చుఁగద సొంపుగ నో లవడా! తడాలుసన్॥ 137

శా॥ అభూతాకృతిచంద్రిసాంద్రతరరోమాంచత్రికోణంబులో
నాభోగస్ఫుటచండతాండవమహా వ్యాపార కేళీకలా
లాభం బందేదనంచు నిక్కిననునే లాసారె గారించెదో
శేభస్తంభమ దానిపొం దెటువలెన్ సిద్ధించు నీకిత్తఱిన్॥ 138

ఉ॥ గొల్లెనకంభమంత నిడు గొల్లి, చొకారపు నల్లితీగెల
ట్లల్లికగొన్న రోమములు, నద్రిగుహోపమ మౌ బిలంబునన్
దెల్లని కొట్టగంజి పస మించు ద్రవంబును గల్గుచంద్రి మా
రిల్లెపు డీవుసొచ్చెదవొ హెచ్చరికన్ బహుదీర్ఘ శిశ్నమా॥ 139

ఉ॥ నీచతకోర్చి బంధుజననిందకు రోయక దొల్లిగార్ధబిన్
జూచియు నీవు మిట్టిపడఁ, జొచ్చిన నీఁచపలంబు దీర్చఁగా
లోచితవృత్తిఁగైకొనియు నొద్దిక మీఱఁగ దావి యోనిదూ
రించినవాఁడ గాదె! నిను రిత్తగఁజేయక నాదు మేఢ్రమా॥ 140

చ॥ వినువిను వద్దువద్దు యవివేకముఁ బూనకు జంద్రిపూకుపై
మనసిడ కంచుఁ జెప్పినను మానక మిట్టిపడేవు జొచ్చినన్
ఘనమగు పుండ్లునున్ సెగయు గడ్డలు నంటిచెడేవు మానుమీ
యనుపమరూపనిర్జితమహాగజదండమ మారదండమా! 141

మ॥ ఇట్లనేక ప్రకారంబుల మనోవికారంబుచేతం జేతనా చేతన జ్ఞానవిహీనుండై యానీలాద్రిరాజన్యశతమన్యుం దుద్దండంబుగదండనుండి గండుకొని వచ్చు కుసుమాయుధ విధుమలయాచల సమాగతవాతపోత మధువ్రతపరభృతశీరశారికావారంబుల గుఱించి దూషింపందొడంగె.

క॥ మదనా! మదనాశుగచయ
మదనా! చెలరేఁగి యేయ నాతత శశభృ
ద్వదనా! మృదులోపస్థా
సదనా! యెద నాటె నిపుదు శంభరమథనా॥ 143

తే॥ గీ॥ సకల పూరుషహృదయార్తి సంఘటించు
సాని నీ చంద్రరేఖాభిధానమూని
కేరుచున్నది, దాని పైఁ గినుకమాని
తద్విరహి నన్ను నేఁచంగ, దగునె చంద్ర?॥ 144

క॥ ఫణిరోమరేఖయగు న
గ్గణికాంగనమీఁద బోవ గా వెఱచి, సమీ
రణమా! మము నేఁచఁగఁ గా
రణ మేమి? తలంగు సత్వరత సద్బుద్ధిన్! 145

ఉ॥ మిమ్ము జయించు మించుగల మేలినునుం బెనుగొప్పుచేతనే
మిమ్ము మనోభవప్రకట మార్గణజాలముపాలు చేసి తాఁ
గిమ్మనకేఁగె, దానిదరిఁ గేరరు, చంపకగంధి యంచునో
తుమ్మెదలార! మీరిచటఁ ద్రుళ్లెదరక్కట! శౌర్యహీనులై॥ 146

క॥ ఆ వెలపొలంతిఁ గని నేఁ
గేవలవిరహార్తి చేతఁ గృశియించెడిచో
నీవు చెవుల్ చిందఱగొనఁ
గోవెల! కూయకుము నిన్ను గొఱుతన్ వేయన్॥ 147

క॥ పరపురుషార్థం బంతయు
హరియించుచు నేఁచు చంద్రి యంచితబింబా
ధర మాని సుఖింపక, త
త్పరవశు నను నేఁచ నేమి ఫలమగుఁ? జిలుకా॥ 148

చ॥ అని యనివార్యమానమద నాపదచే సకల ప్రపంచమున్
దనువును బేరునున్ మఱచి తన్మహనీయవియోగవార్ధిలో
మునుఁగుచుఁ దేలుచున్, బరమ మూర్ఖతచేబలవించుకొంచు, న
జ్జనవరపుంగవుండు కడు సత్వము పెంపు దొఱంగి మూర్ఛిలెన్॥ 149

తే॥ గీ॥ అనుచు శ్రీనంబి నారసింహార్యవర్యుఁ
డానతిచ్చిన, శివభూసు రాగ్రగణ్యుఁ
డైన వీరన విని యద్భు తాత్ముఁడగుచు
బిదప కథజెప్పఁ దతులిత ప్రీతిననుఁడు॥ 150

క॥ మారాకారా! కారా
రాగాంతర విహరణోగ్ర కర్మఠ! పారా
వారావృతధరణీతల
వారవధూజాల నిత్య వర్ణితశీలా! 151

మాలిని:- హరిగుణగణఖేలా! యంగజివ్యాధిలోలా!
పరిచితవిటజాలా! బాలరండానుకూలా!
నిరతరచితకాలా! నీచదాసేయపాలా!
దురితచయవిశాలా! దుర్గుణౌఘాలవాలా! 152

ఇది శ్రీమజ్జగన్నాథ దేవకరుణాకటాక్షవీక్షణానుక్షణసంలబ్ధ సరసకవితా విచిత్ర
సలలితాపస్తంబసూత్ర కౌండిన్యసగోత్ర కూచిమంచికులపవిత్ర గంగనామాత్య పుత్ర
మానితానూన సమాననానావిధరంగత్రిలింగదేశభాషావిశేషభూషితాశేష
కవితావిలాసభాసురాఖర్వసర్వలక్షణ సారసంగ్రహోద్దామ శుద్ధాంధ్రరామాయణ
ప్రముఖబహుళప్రబంధ నిబంధన బంధురవిధాననవీనశబ్దశాసన బిరుదాభిరామ
తిమ్మకవిసార్వభౌమసహోదరగురుయశో మేదుర వివిధవిద్వజ్జనవిధేయ
జగన్నాథ నామధేయప్రణీతంబైన చంద్రరేఖా విలాపంబను
హాస్యరస ప్రబంధ రాజంబునం ద్వితీయాశ్వాసంబు
సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు

చంద్రరేఖావిలాపము

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీరతిసతీ మనోహర
చారుతరగృహాయమాన శష్పావృతవి
స్తారభగాన్విత చంద్రీ
నీరంధ్రా శేవ్యలోల! నీలన్నృపాలా॥ 1

మ॥ ఆకర్ణింపుము. తావకీన కథావిధానంబు, యథార్థంబుగాఁ దొల్లి శ్రీ శివబ్రాహ్మణ వర్ణాగ్రగణ్యుండైన వీరభద్రభట్టారకేంద్రునకు శ్రీమద్వైఖానసవంశోత్తంసం బగు నరసింహాచార్యవర్యుం డవ్వలి కథయిట్లని చెప్పం దొడంగె. 2

క॥ అంతటఁ బటఘటితగృహా
భ్యంతరమహిషానుపుష్ప బంధురబలవ
ద్దంతయుతశయ్య నమ్మహి
కాంతుడు లే కున్న దాసి కలుడాసి కడున్॥ 3

క॥ కళవళ మందుచు, మన మిటఁ
గొలగొల మనుకొంచుఁ జుట్టుకొని యుండఁగఁ గో
మలగతి నేడకు జనెనో?
తెలియ దహా! దైవమాయ లీ రెట్లగునో॥ 4

సీ॥ పిక్క లూరులు కాళ్ళు పిల్లసేవకులచే
గ్రుద్దించుకొను చుండెఁ గొంతసేపు,
పాటకు ల్పఱతేరఁ బాడించుకొంచును
గొల్వుదీరిచి యుండెఁ గొంతసేపు,
హితవు మీఁఱఁగ భాగవతుల మేల్వేసాల
వింత గన్గొను చుండెఁ గొంతసేపు,
మద్దెలమ్రోయంగ గుద్దఁద్రిప్పుచు నాడు
నింతిఁ గన్గొను చుండెఁ గొంతసేపు,

గీ॥ మంచ మెక్కి యొక్కతెతోడ మదనకదన
మెంతయును జేయు చుండెను గొంతసేపు,
తమలము మెసంగి పొగచుట్ట త్రాగెఁ గొంత
సే, పతం డంత నెం దేఁగె? జెప్ప రమ్మ॥ 5

కII ఏ లంజెయింటి కేఁగెనొ?
యే లీలావతిని బలిమి నెనయించెనొ? తా
నేలాగు మాయ మయ్యెను?
నీలాద్రినృపుండు కామినీలోలుఁడహో!II 6

కII వేంకటశాస్త్రుల యజ్ఞము
పొంకము చూడంగ లేచి పోయెనొ? లే దా
వంకఁ బులిమ్రింగి పోయెనో?
జంకయ్యేడిఁ జెప్పు రమ్మ జవ్వనులారా!II 7

సీII ఇందుఁ దా వెల్వడి యెందు వేంచేసెనో
మా సామిఁ జూపరే మ్రాకులార!
సన్నకసన్న నే సకి గూడి యుండెనో
మా తేనిఁ జూపరే మద్దులార!
వేఁపులఁ బట్టక వేఁటకుఁబోయెనో
మా దొరఁ జూపరే మదుఁగులార!
యిందఱ భ్రమియించి యేటికిఁ బోయెనే
మారాజుఁ జూపరే జారులార!

గీII మమ్మునేలిన నీలాద్రి మనుజవిభుఁడు
పూలపాన్పున బెనునిద్ర పోయిపోయి
లేచి యెక్కరుఁడును మాక గోచరముగ
నెచ్చట నడంగెఁ జెప్పరే పక్షులార!II 8

కII ఎల్లీ! మల్లీ! వల్లీ!
పుల్లీ! మా రాజు కూసు పోవక మిామిా
గొల్లెనకై రాఁడు గదా?
కల్లలు వల దింకఁ జెప్పు గదరే వేగన్II 9

సుగంధిII నేలతేఁడులార! మంచి నేస్తులార! విక్రమా
భీల శూరులార! పిన్న పెద్దలార! గుప్పునన్
బూలపాన్పు డిగ్గి యేడ బోయినాఁడొ చూడరే
నీలకాశ్యపీ వరుండు నిన్న రేయి యెక్కఁడున్ 10

మII అని గగ్గోలుగ వారు రోదనము సేయన్, నాయకుల్ గాయకుల్
చనవర్లున్ గణికాజనంబులనుజుల్ సామంతులున్ మంత్రులున్
విని శోకాకులచిత్తులై గదిసి తద్వృత్తాంత మాలించి యా
యన నన్వేషముసేయఁ బోయిరి సమీపారణ్యమధ్యంబునన్II 11

కII గట్టులఁ దరి బుట్టలకడఁ,
జెట్టుల చెంగటను, జెఱువు చెంతల బలు పె

న్గట్టల సందుల గొందులఁ
బట్టుగఁ బ్రవహించు నేటి పల్లములందున్॥ 12

క॥ రోయుచు హోయని కూఁకలు
వేయుచు, హా! నీలభూప! విస్మయముగ నీ
వే యెడ కేఁగితొ? వెస రా
వే యనుచును మోఁదుకొనుచు విహ్వలు లగుచున్॥ 13

క॥ మూఁగి యరయంగ, నాతని
తోఁ గూడం జనిన వేఁటట తోరపుఁ గుక్కల్
సైగలు సేయుచు సాగఁగ
నా గతి గని చనిరి వారలందఱు వెంటన్॥ 14

క॥ చని కనిరి చంద్రరేఖా
తనురూపవిలాసవహ్ని దగ్ధశరీరున్
ఘన చింతాభారున్ నూ
తనజనితదశావికారు దన్నృపమారున్ 15

వ॥ ఇట్లు కనుంగొని సకలపరివారంబు లతనిం జుట్టుకొని యాక్రందనంబు సేయుచు నాశ్చర్యధుర్యమానసంబుతో నిట్లనిరి. 16

క॥ వాతము పట్టెనొ? వనిఁ బెను
భూతము గొట్టెనొ? మ ఱెట్టి పొద గుట్టెనో? హా
హా! తెలియ దేమి మాయయొ
యీతఁడు పడియున్న చందమెంచి కనంగన్॥ 17

సీ॥ బహుళద్విజద్రవ్య భక్షణోద్భవమహా
పాతకంబున నోరు పడియె నొక్కొ?
కవిమాన్యహరణ దుష్కర్మ ప్రభూతాతి
కలుషంబుచే జిహ్వ పలుక దొక్కొ?
పరసతీవ్రతభంగ కరణ ప్రభవపంక
గతి దుర్బలాంగంబు గదల దొక్కొ?
సుజనులఁ జెడఁ జూచు చూడ్కిఁ జుట్టినకొలఁ
గదుఁగనుంగవ మూఁత వడియె నొక్కొ?

గీ॥ నితర నిజదాసికాజన నికరములను
బలిమిమైఁ బట్టపగలింటఁ బట్టిమిగుల
సమరతులఁ దేలఁ బొడము దోసమున నొక్కొ?
నీలవరనాథుఁ డి ట్లింటిఁ గూలినాఁడు॥ 18

వ॥ అని మహాదుఃఖావేశంబున నందఱు నిట్లనిరి. 19

సీ॥ కొలువు దీర్ప వ దేమి గురుతరతరుసార
భాసురలక్ష్మీ విలాసమునను?
కూర్చుండ వది యేమి ఘుమఘుమామోదగుం
భితసుచందనకాష్ఠ పీఠమునను?
తేఱి చూడవ దేమి దృఢతరలావణ్య
గణ్యపణ్యస్త్రీ నికాయములను?
పలుకరింప వదేమి బహువేషభాషాతి
బంధురాశ్రితబాల భాగవతుల?

గీ॥ నకట! నీలాద్రిరాజ! భోగానురక్తి
మాని, యీ ఘోరకాంతార మహిని బండఁ
గారణం బేమి? యేరిపైఁ గాఁక పూని
తెగి యిటకు వచ్చి యిట్లు నిద్రించె దిపుడు?॥ 20

క॥ కేళీభవనాంతరపరి
కీలితమల్లీలతాంత కేవలశయ్యా
లోలుఁడ వై యుండకయీ
నేలపయిం బండ నేల? నీలనృపాలా॥ 21

సీ॥ విజయరామక్షమా విభుఁడు పిల్వఁగఁ బంచె
రాచిరాజకుమార! లేచిరమ్ము
యెఱుకువాఁ డిదె పంది నేసి మాంసము దెచ్చి
కాచుక యున్నాఁడు లేచిరమ్ము
వేఁటకుక్కలగాన్క వెట్టి పంపిరిదొరల్
చూచివత్తువుగాని లేచిరమ్ము
కొత్తపారావారు కొలువంగ వచ్చిరి
రాచయేనుఁగుగున్న లేచిరమ్ము

గీ॥ దాసి యొక్కతె నీపొందు కాసచెంది
వాఁచియున్నది విషయింప లేచిరమ్ము
సలుపు గొల్పెడి పుండ్ల బూచులకు మందు
రాచికొన నీలనృప! వేగ లేచిరమ్ము 22

క॥ కదలఁడు పలుకఁడు ధాతువు
పదకరముల నుండఁ జూచి బ్రతుకునొ! లేదో
బెదరక జెప్పు మదెట్లు
న్నదొ? యీతని కోముదుంబి నరసాచార్యా॥ 23

తే॥ గీ॥ అనిన నాతండు దగ్గఱ కరిగి ధాతు
గతి పరీక్షించి, యితనికి గామరోగ
మంకురించిన దిcకమీరు జంకుమాని
సరగ శిశిరోపచారముల్ సలుప లేచు॥ 24

క॥ అని చెప్పిన వారందఱు
జనితామోదంబుతోడc జల్లని పను వే
పునజేయగc సమకట్టిరి
మనుజాధిపు చెంతcజేరి మక్కువమీఱన్॥ 25

క॥ పసుపును నూనెయు గరపద
బిసరుహములరాచి, విసముc బిండి శిరమునం
దిసు మంత గొఱిగి వడినిడి,
వెసcజెవి వెల్లుల్లి యూదc వేగమె తెలిసెన్॥ 26

ఆ॥ వె॥ తెలిసి యుస్సురనుచు నలుదిక్కులనుజూచి
సైగజేయువారు చల్లగంజి
వంటకంబు బిసికి వడిబోయ మెల్లన
గుటుకు గుటుకు రనుచు గ్రోలి సోలి॥ 27

క॥ తెప్పిఱి కూర్చుండి యతం
డప్పుడు తన చందమెల్ల నాప్తులతోడన్
గుప్పున నేకాంతంబున
జెప్పిన విని, లంజ యెంత చేసెనcటంచున్॥ 28

క॥ బొకనాసి, గడ్డ సెగయును
నకటా! యీనీలవిభుని కంటించిన యిం
టికి నొంటికి హానిగదా?
ప్రకటంబుగc బురుగు లురలి పడిచచ్చుcగదా॥ 29

క॥ పట్టుcడు కట్టుcడు కొట్టుcడు,
"గట్టిగcదల బోడిచేసి గాడిద మీదన్
బెట్టుcడు పురి వెడలంగా
గొట్టుcడ" నిరి యందరొకటc గోపముమీఱన్॥ 30

వ॥ అప్పుడు నీలాద్రిభూమిపుండు. 31

ఆ॥ వె॥ దానిబట్టcబూను తఱిబీజుc గనుcగొనె
సాని నిట్లుసేయc జనదునాకుc
గూర్మిమీఱ మీరు కుస్తరించిటతోడి
తెచ్చి గూర్చవలయు నిశ్చయముగ॥ 32

క॥ తల గొఱిగించుట కంటెన్
మొలగొఱిగించుటయెమేలు ముగ్ధ యగుటబల్
సలుపున కోద్వకయించిన
దిలవిటులకు నింతభాగ్య మదీజగతిన్॥ 33

క॥ సమమై, రోమరహితమై,
యమితమృదుత్వంబుఁ గలిగి యశ్వత్థదళో
పమమై, స్నిగ్ధంబై వెలు
పమరెడు భగమిచ్చు భాగ్య మందురు శాస్త్రుల్ 34

ఆ॥ వె॥ ఇన్ని లక్షణంబు లెన్నదాని త్రికోణ
పాళి నుండుననుచు హాళినాదు
నంతరాత్మఁదోచె నయ్యది సౌభాగ్య
వతియె సుమ్ము పెక్కు వాక్కు లేల॥ 35

ఆ॥ వె॥ దాని యోనితీరు, దాని చన్నుల చెన్ను,
దాని మోము గోము, దాని మోవి
కావి తీవి చెప్పఁగా మాకుశక్యమే?
రోమములు వదంకు భీమరాజ॥ 36

క॥ సిద్ధాంతివి పండితుఁడవు
సద్ధర్ముండవును నాకు సఖుఁడ వెపుడు నే
నుద్ధతి దానిరమించెద?
శుద్ధగతిం జెప్పు శొంఠి సుబ్బయ మాకున్॥ 37

వ॥ అని పలుకునప్పుడు; పండితుడును, నిష్ఠాగరిష్ఠుండును, సుజ్ఞాన నిపుణుండును, హితుండును, బ్రహ్మణాగ్రగణ్యుడును, శాంతుండును, సకల జనసమ్మతుండును, జతురుండును, ప్రయాగవంశోత్తంసుడును నగు బాపన్న యాపన్నుండై యాపగిది వాపోవుచుఁ గన్నులు తేలవైచుచున్న యా నీలాద్రి మన్నుతేనిం గనుఁగొని వినయవిస్రంభ గాంభీర్యంబులు గుంభింప గంభీరభాషణంబుల మెల్ల మెల్లన యిట్లనియె.

క॥ పరనారీ సోదరుఁడవు
పరతత్వవిశారదుఁడవు బహురాజసభాం
తరనుతకీర్తివి వేశ్యా
తరుణీమైథునము సేయఁ దలపం దగునే? 39

సీ॥ చెఱపు చేసితివిగా చెలఁగిబాడవక్రింద
సద్రాజులెన్న సముద్రముగను
వనము నిల్పితివిగా వర్ణింపరాకుండ
వీఁక నరట్ల కుప్పాకనడుమ

మాన్యమిచ్చితివిగా మహిషిమూలంబున
శౌంఠి సుబ్బయ్యకు క్షుద్రభూమి
నాకిచ్చితివిగదా నాలుగైదువరాలు
పేశలగతిని వర్షాశనముగ

గీ॥ వివిధసంగ్రామజయరామ విజయరామ
రాజకరుణాకటాక్షనిర్వ్యాజలబ్ధ
సకలసామ్రాజ్యఖనివి నీ వకట యొక్క
పుప్పిబోగపులంజె కై పొగులఁ దగునె? 40

క॥ ఇల్లును నొల్లును గుల్లగు
బెల్లలరెడు రాజ్యలక్ష్మి పెంపుహరించున్
గుల్లాపు సానిదానిన్
మళ్ళనితమిఁ గోరి నీవు మఱి రతి సలుపన్॥ 41

క॥ వద్దుసుమీ, యిది కూడని
పద్దుసుమీ, నాదుమాట పాలించితివా
ముద్దుసుమీ, యాసానిది
మొద్దుసుమీ దాని దెంగు మోహంబేలా॥ 42

క॥ జగ్గకవిరాజు చేతం
బగ్గెయు సిరి వోవఁ దిట్లు వడితివి చంద్రిన్
మగ్గము వెట్టిన మొదలే
నెగ్గవయో! నీలభూప! నృపసుమచాపా॥ 43

వ॥ అప్పు డప్పలుకులు విని కటకటం బడి కటమదరఁ బండ్లు పెటపెటం గొఱికి చటులక్రోధకుటిలారుణలోచనుండై తదీయప్రధాన ప్రధానుం డగు నాదుర్తి భీమనామమంత్రి యతని కిట్లనియె. 44

క॥ ప్రభుచిత్తమెవ్విధంబున
బ్రభవించునొ యట్లె నీవు బలుకక వడి ని
ట్లు భయము మాని పలికెదవు
సభలో వారెల్లఁగడు నసహ్యత పడఁగన్॥ 45

క॥ ఓంభూలు చేసికొనుచును
జంభంబులు గొట్టుకొంచు జడమతి నశుభా
రంభము లరయుచుఁ దిరిగెడి
దంభపు విప్రునకు నీకుఁ దగదిది చనుమా॥ 46

ఆ॥ వె॥ వప్పుదప్పళంబు లొప్ప దప్పొప్పులు
సెప్పుకొంచుఁ దడక విప్పుకొంచుఁ
జదువుకొంచుఁ దిరుగు ఛాందసుల్ మీరలు
రాచకార్యములకు రాఁగఁదగునె?॥ 47

క॥ క్రైశ్యంబేలా విధవకు?
వైశ్యునకున్ సమరవిజయ వాంఛ లవేలా?
వశ్యయయికులికి పైఁబడు
వేశ్యారతి సుఖము వేదవేద్యున కేలా! 48

వ॥ అనిన నమ్మంత్రిజనపుంగవున కాతండిట్లనియె 49

క॥ నిష్ఠాహీనుండవు ఘన
నిష్ఠురమాయాప్రలాప నిపుణుఁడ వీవే
జేష్ఠవితనిని నియోగి
శ్రేష్ఠులలోపలను జేర్చి చెప్పఁగనేలా? 50

క॥ తిరుమణియుఁ దులసిపేరులు
తిరువారాధనయు బెద్ద తిరుగూడ వెసన్
ధరియించి ముష్టి కిప్పుడె
తరలుము మంత్రాంగముడిగి దాసరి వగుచున్॥ 51

గీ॥ బంధుఁడును బండితుడు గూరపాటి రాయ
మంత్రివర్యు డతని దోలు మడత వెట్టి
కొట్టి సన్యాసి జేసితి నిట్టివాడ
వితని గులశేఖరునిఁ జేయు టెంత నీకు॥ 52

సీ॥ ఇయ్య నీయవుగదా యెంతసత్కవి వచ్చి
ప్రస్తుతించినఁ బూట బత్తెమైన,
నుండనీయవుగదా చండపండితరాజ
మండలంబును సభా మంటపమున
నిల్వ నీయవుగదా, నిమిషమాత్రంబైన
నాశీర్వదించు ధరామరులను
చూడ నీయవుగదా వేడుకతో బాఁడు
గానవిద్యాప్రౌఢ గాయకులను

గీ॥ కూసుమత మార్గరతుడఁవై కులమువిడిచి
తిరుగు నీవిందుజేరి మంత్రిత్వమూని
త్రిప్పు, నీలాద్రిరాజిట్లు మొప్పెయయ్యె,
భీకరవ్యాజ! యాదుర్తి భీమరాజ॥ 53

శా॥ సామంబేమియులేదు, సాంత్వనవచ స్సందర్భమున్ నాస్తి దు
ర్గ్రామణ్యం బధికంబు, కాముకతయు న్గాపట్యము న్హెచ్చుగా,
భీమామాత్యుడవంచు బల్కుదురు ని న్నృథ్వీన్ యథార్థంబహో
నామంత్రాంగముచేత నేడు చెడియెన్ నీలాద్రిరాజెంతయున్॥ 54

క॥ గణిక శ్రేష్ఠుఁడ వయ్యో!
గణికాంగన పొందు రాజు గారికి దగ దం
చణుమాత్రము జెప్పవు, నీ
గుణము తెలిసివచ్చె, బుద్ధి కుశలుఁడవు భళీ॥ 55

క॥ అని వా రిరువురు నిటువలె
ఘనఘన రవసదృశనాద గద్గదగళు లై
కినుక వివాదింపంగా
విని చింతలపాటి నీల విభుఁడిట్లనియెన్॥ 56

క॥ మీ రేటికి వాదిండెద?
రూరక యుండుండు, చెలిమి యొప్పారంగా
గౌరవమున నా మది గల
యారాటము దీర్ప బాఁపఁ డసమర్థుఁడుగా? 57

క॥ రతిచింత చేత నిప్పుడు
మతిపోయిన రీతి నుండు మాకున్ సుద్దుల్
హితమతిఁ జెప్పెదు, పోపో!
పతిచిత్త మెఱుంగలేవు బాపఁడ వయ్యున్॥ 58

వ॥ అని యతనిమీద రోషసంఘటిత చిత్తుండగుటఁ గనుంగొని తత్సన్నిధి గల వార లేగుమనిన నతండరిగె. నంత భీమరాజుం జూచి యేకాంతంబున నిట్లనియె.

క॥ బాపఁ డని నేస్తుఁ డనియును
నోపిక జేసితిని గాని యొదుతును జుమ్మీ
పాపమున కోడ కి మ్మెయి
బాపన్నను భీమరాజ పటు కోపమునన్ 60

వ॥ అనిన భీమరాజతని కిట్లనియె. 61

క॥ అద నైన బంది బొడవవొ
యెదురించు పులిని బొడవవొ యేన్గుఁ బొడవవో
కదనమున శత్రుఁబొడవవొ
వదరుచు నెదురాడు నట్టి పారు బొడవవో॥ 62

క॥ అని భీమరాజు పలికిన
విని మనమున సంతసించి వేడుకతో ని

1

ట్లనియెను జంద్రిని వేగం
బలకూలము సేయ కున్న హా! యెట్లోర్తున్॥ 63

ఉ॥ కోకిలకీర శారికల కూకలకున్ గలహంసకేకి నీ
భీకరనిర్భరార్భటికి బెగ్గలితిన్, మఱి చెప్ప నోప, నెం
దాఁక సహించువాఁడ, వెస దాని త్రికోణము దెచ్చి చూపుమా
నా కెదలోని మన్మథకనద్ఘనపావకతాప మాఱగన్॥ 64

గీ॥ మఱి విచారింప నది యాడి మళ్ళ వేంక
టాభిధాన ప్రజాపతి యంశఁ బుట్టె,
సకల రతిబంధచాతుర్య సరణి గనియె
పూని వర్ణిప దాలి కే సాని సవతు?॥ 65

క॥ కావున వేంకటశాస్త్రికి
నావల పెఱుఁగంగ జెప్పినను నాతఁడు తా
నావలి పని సమకూర్చును
వేవేగమె భీమరాజ! విచ్చేయ వయా॥ 66

వ॥ అని చెప్పి.

చ॥ పనిచిన నాతఁ డేఁగి కనె భంజితనీలత రాజకాయసం
జనితకరోటికూటము వసాసఘృతప్లుతసత్పలాశమాం
సనికరవర్ధమానవిలసత్పటువహ్నిశిఖాప్రభాట మ
త్యనుపమమంత్రతంత్రకర యాజకఝూటము యజ్ఞవాటమున్॥ 67

క॥ కనుగొని తచ్ఛాలాంతర
మున దక్షుఁడు బోలె యజ్ఞ ముఁగ్రంబునఁ దా
నొనరించు వేంకటమఖిన్
జనవునఁ గని రాజకార్య సంగతి దెలిపెన్ 68

క॥ తెలిపిన మఖి యత్యంతము
బులుపు వొడమ భీమమంత్రి పుంగవ! వెసఁ దాఁ
దలచిన పని సమకూర్తును
జెలిమి వెలయు, నీ మఖంబు చెల్లినపిదపన్॥ 69

క॥ దాతయు దైవము నేతయు
నే తీరున గన్న నతడే యెప్పుడు గానన్
నీతోడు భీమరాజా!
యాతని పని సేయు టుచిత మగుఁ గద మాకున్॥ 70

క॥ అని రాజుగారి కంతయు
వినయంబున దెలుపు మనుచు వేడిన, నతఁడున్

జని యట్ల చెప్ప నీలా
వనవిభుఁడుఁ గుడారమునకు వసరుచు నుండెన్॥ 71

మ॥ అనంతరమున నయ్యారామద్రావిడబాడబాగ్రగణ్యుండగు వేంకటసోమపీధి నిరతపర్యుషితాన్న దానవిధానసంక్రుద్ధసుప్రసిద్ధవృద్ధభూమీసురవారానివారితభూరిత రదారుణభాషావిశేషదూషితంబును, ప్రచండతర చండాలసరోవరపరిసరకల్పితానల్ప విశాల శాలాతటచటులకుటిలాచ్ఛమత్స్యపుచ్ఛాచ్ఛాదిత కృపీటసంపాద్యమానాహీనపురోడాశ ప్రముఖాయోగ్యవస్తుయాగభాగానురాగరహితవిహిత బృందారక బృందంబును, యథావిధి వర్నిర్ధారితదక్షిణాక్షీణపదార్థవంచనాగుణనిరస్తోత్సాహసాహసధావన్మహాసోమయాజి విరాజితంబును, జామాత్యమూర్ఖ మహాకఠినవాక్యతర్జన భర్జనపలాయిత సకలదేశసమాగత వివిధవిప్రకరంబును, పరమపరిహాసకపరికల్పిత స్వచ్ఛచ్ఛాగవాదామోదిత వేదితలాంతర పరివర్తిత ధూర్తపండిత పామరజన సమూహంబును, బ్రాహ్మణార్థసంపాదితబహుళసత్ఫల శాకపాక భక్ష్యభోజ్యదధిఘృతగుడాదిక వస్తుస్తోమచౌర్యక్రియాకౌశలయాతాయాయతతాయి శ్రేష్ఠకుమారనారాయణశాస్త్రివిశ్రుతంబును, సంభావనాసంభ్రమాలోకనార్థసమాగతవితత వారాంగనాభుజంగ పుంగవ శృంగార కేళీగృహాయమానశాలాసమీపప్రదీప్త విశాలకాయ మాననికాయంబును, విపులాపూపశరావోపమానపీనోపస్థస్థలవికీర్ణాస్తోకానేక దీర్ఘతర శ్యామలకోమలరోమస్తోమోద్ఘాటనపాటవప్రోల్లసద్బాలవిధవావిరాజితాంతర్గేహంబును, విదార్యమాణపశువిసరకళేబర సంజనిత ఘనతరక్షరిత క్షతజ ప్రవాహబిందుసందోహగ్రసన వ్యసనసంభ్రమభ్రమదద భ్రశుభ్రగృధ్రకాకఘూకకంకకౌలేయక గవయగోమాయుప్రముఖ వన్యఖగమృగజాల కోలాహలబధిరీకృతజనసమూహంబును, పరమ నిర్భరనిర్భాగ్యదామోదర దురోదరమృగయావినోదామోదఖేలన్నీలాద్రి నృపాలబాలిశదుష్కర కరాగ్రసమర్పిత యాగఫలదాన ధారాపూరంబునుంగా క్రతువు సమాప్తంబుగావించి, 'జన్నంబు బన్నంబు లేకుండం గడతేఱె; మదీయపుత్రియు నిజముఖకళావిలాసతిరస్కృత చంద్రరేఖయగు చంద్రరేఖకును గోమలాలంకారభవ్యయగు నా కావ్యకన్యకును నుత్తముండగు నీలాద్రి నృపుండు వరుండయ్యెడు సమయంబు నయ్యె. మామకీనభాగ్యమహిమంబు చెప్పందరంబె?' యని సంతుష్టాంతరంగుండై చనిచని॥ 73

సీ॥ పూతిగంధాధార పుంఖిత డిండిర
భరితమై రేయకుంభవ్రజంబు
గ్రామసూకరమాంస ఖండతోరణవార
కంకవాయస గృధ్ర సంకులంబు
మేదురఖాదనా మోదసంపాదిత
తామ్రచూడాసహ్యా తటతలంబు
రతిరాజసంగరో త్థితషిద్గజనశుక్ల
మూత్రార్థగేహాళీ చిత్రితంబు

గీ॥ విటవిటీజనసంధాన విహితవచన
నిచయరచనానిపుణకుట్ట నీసహాయ
కరణకారణకౌలేయకంబు; వేంక
టాభిధానాతినీచవేశ్యాలయంబు॥ 73

క॥ ఇటు నటుఁ గనుఁగొని లోనికి
లొటలొటఁ జని మంచ మెక్కి లోలతనది తి
త్తటమునఁ గూర్చుండిన, న
క్కుటిలాత్ముఁడు కౌఁగలించు కొని యిట్లనియెన్॥ 74

తే॥ గీ॥ ఎంతభాగ్యంబు చేసితి మిరువురమును
కాసు విడకుండ యజ్ఞంబు కలిగెఁ జంద్ర
రేఖను దలఁచి నీలాద్రి తేఁడు మిగుల
మోహితుండయ్యె భాగ్యమా మోద మొదవె॥ 75

క॥ నీలాద్రిరాజు మిక్కిలి
తాళక కృషియించె విరహ దహనముచే, నీ
వేళం జచ్చును వేగం
బాలోలతఁ జంద్రినంపు మాతని కడకున్॥ 76

తే॥ గీ॥ పూలద్రాఁకులు నీవు నీ త్రికయును
చూచు వల్లయెఱింగి బొజుగుల వలపు
వెల్లిగొలుపుచు బలువుగ విత్తమెల్ల
లాగుదురు, ధాత్రిమీవంటి లంజెలేరి? 77

తే॥ గీ॥ నేఁడు నీకల్లుఁ డాయెను నీలనృపుఁడు
కూఁతురునునీవు నేనును గొదవలేని
సిరులఁ బొదలెద మింక నీ చిన్నదానిఁ
గడఁకగ్రైసేయు మని చంద్రి గాంచి పలికె॥ 78

తే॥ గీ॥ బాలరో! నీవు మిగుల సౌభాగ్యవతివి
యొక బొజుగు వోవ మఱియొక్క దుత్తముందు
దొరకె నీలాద్రిరాజు స చ్చరితుఁ డిపుడు
నిన్ను గోరి పిలువనంపె నేఁడు నీవు॥ 79

క॥ ఏలాగున నలయించెదొ?
యోలాగున నీలవిభుని వలయించెదొ? మ
మ్మేలాగున రక్షించెదొ
బోలెఁ దెగడు నీదు భగము పుణ్యము చేతన్॥ 80

వ॥ అనిన జంద్రరేఖయిట్లనియె. 81

సీ॥ చూపుకోపులచేత జుంబనంబులచేత
దంతక్షత నఖక్షతములచేత
లాడనంబులచేతఁ బీడనంబులచేత
గాఢపరీరంభకలనచేత
నుపరతి గతులచే గపటవాక్యములచేఁ
దాంబూల దానవిధంబుచేత
కలపంపు, బూతచే గారవింపులచేత
గాన నాట్య ప్రసంగములచేత

గీ॥ మందు మంత్రంబులను నీల మనుజవరుని
లోలు గావించి కలధనం బోలిలాగి
పిదప జోగిగఁ గావించి పెంపుడించి
తెత్తు మీసన్నిధికి నా ప్రతిజ్ఞ వినుఁడు॥ 82

ఆ॥ వె॥ దొడ్డదొడ్డ తురక బిడ్డలనాతొడ
లందు నిరకఁబట్టి యడుగునెత్తిఁ
బెట్టి లోలు జేసి వెట్టివానిఁగ జేఁతు
నీలన్నృపుడు నాకు జాలగలఁడె॥ 83

తే॥ గీ॥ అనిన, నీ వంత నేర్పరి నగుదు వమ్మ!
లెమ్మ! ముస్తా బుగమ్మ, శీఘ్రమ్ముగాను
బొమ్మ యాతనితమిఁ దీర్పఁ గమ్మవిల్తు
చేతిబంగరుబొమ్మ! యో చిన్నకొమ్మ॥ 84

క॥ నావు డల చంద్రి యప్పుడు
భావం బలరార లేచి పరిపరిగతులన్
వేవేగఁ జేయ దొడగెన్
గేవలశృంగార మొడలఁ గీలుకొనంగన్॥ 85

క॥ నీలాద్రిరాజు మోమున
గ్రాలెడు గడ్డంబు రీతిఁ గనుపట్టి మహో
స్థూలోపస్థాభాసా
భీలతనూరుహములన్ని బిరబిర బెటికెన్॥ 86

క॥ ఆతని పెనుబాలీసుల
భాతిన్ గడుపొడవు లగుచు బ్రబలుకుచము లం
దాతతమల యాచలసం
జాతసుగంధంబు మిగుల జానుగ నలఁడె॥ 87

కు॥ భుగభుగ సుగంధబంధుర
మగు చుండెడు ధూప మిడియె నానందముగన్
నిగనిగ లీనెడు తన ఘన
భగదేవత కాత్మవాంఛ ఫలియించుటకున్॥ 88

ఆ॥ వె॥ గొళ్ళెబొచ్చుకంటె నెళ్ళు నై చిళ్ళు లౌ
కుళ్ళువెంద్రుకలను గూడదువ్వి
తొళ్ళుకొప్పు వెట్టె నళ్ళుమీదను జాల
విళ్ళుపీగుకొంచు బిళ్ళుబిగియ॥ 89

కు॥ హరిమొగము దెగడు మొగమున
హరిదళమును దళముగాఁగ నలది మహాసిం
ధురతరనేత్రయుగంబునఁ
గర మరుదారంగ మందు కాటుక వెట్టెన్॥ 90

కు॥ సత్తికి సింగారించిన
యిత్తడి సొమ్ములను బోలి యెసఁగఁగ మేనన్
బిత్తడిసొమ్ములు తన కా
పత్తారణ కారణముగ బాగుగ దాల్చెన్॥ 91

కు॥ కంచెలలోపల గట్టి బి
గించెన్ జనుగట్టుదోయి గిరినాగుల నా
డించక హితుండికుఁడు వడి
వంచనతో బెట్టినట్టి వైఖరి దోపన్॥ 92

కు॥ ఈ లీల నలంకృతయై
యా లోల వెలింగె నప్పుడాశ్చర్యముగా
నీలాద్రిరాజు బట్టం
బో లోలత మెఱయు పెద్ద భూతమొ యనగన్॥ 93

ఉ॥ అప్పుడు సోమయాజులు తదాకృతి వేంకటసాని యుక్తుడై
తెప్పలు మోద్ప కర్మిలి నెటింగని కూతుర! నీకు దుల్యయౌ
నొప్పులకుప్ప నిప్పుడమి నొక్కెడ జూడము, లోల వయ్యు బా
గొప్పెదు బాలలీలగడు నూనితి మే ల్బళి! యంచు మెచ్చగన్॥ 94

కు॥ నీలాద్రిరాజు వార
స్త్రీలోలుండయ్యె నింక జెడి వైతరణిన్
గూలు నిటు లనుచుఁ దెల్పెడి
పోలిక నంభోధి గ్రుంకె బ్రొద్దు రయమునన్॥ 95

ఃకారి నీలభూపతి
పయశ మల విష్టపముల నలమె ననంగా
ఁ్రల మగు కటికిచీకటి
ులాస్థలి నంబరమున విప్పుగఁ గప్పెన్॥ 96

ంతన్, దారలు దోఁచె నంబరమునం దా నీలభూపాధముం
ఁతేఁ జంద్రినిగూడఁ దత్తనువునందింతైన సందీయక
ంతంబున్ రసపొక్కులిట్లువాడమున్ దథ్యంబటంచున్ నభః
ంతారత్నము చెప్పెనోయన మహా గాఢాతిధౌతచ్ఛలిన్॥ 97

ు జంద్రరేఖ నా నెసంగుదునంచు
ి పుప్పితొత్తు లోననుబ్బఁ
ినేఁతునంచుఁ దాఁ గోపమునవచ్చె
యనంగఁ జంద్రుఁ డుదితుఁడయ్యె॥ 98

మ్యవసరంబున – 99

కట సోమయాజియును వేంకటసానియు శ్రద్ధులై కడున్
ంకపు మాటలున్ వగలు బుద్ధులుఁ దద్దయుఁజెప్పుకొంచు లోఁ
ఃకకనీలభూవిభుని గొల్లెనలోనికిదాని దూర్చిపూ
కటి చెంగటున్నిలుప గన్గొని యానరపుండు వేడుకన్॥ 100

్ఠన లేచి దండమిడి ధీవర యజ్ఞముఁ జేసినావు మున్
గ మేము మన్మథ విపద్దశనుండి తొలంగ నిప్పుడీ
ఃతి కన్నెఁదార్చితివి, చెప్పగ శక్యమ నీప్రభావ? మీ
వి గాక బాపఁడవె యారయ వేంకట సోమపీథిరో॥ 101

ష్టమానసుఁడవు యేదాంతుగుఁడవుసో
ఃదుఁగుడవు నీవు మామవైతి
కు బున్నెమెలమిఁ జేకూతె నౌ! జంద్ర
మాఃు చంద్రరేఖవలన॥ 102

ప్డు నతఁ డిట్లనియెను
ా! తావకకటాక్ష దృష్టివలన నే
ంచితి గ్రతు విపు డిది
న్నియఁజూచి వలచె నీలనృపాలా॥ 103

్యంబుకందంబు ఘనగోధిచంద్రమా
ఖండంబు భ్రూద్వంద్వ కముధనుస్సుఁ
ంస్సులు చకోర పక్షులోష్ఠంబు పీ
యూషసరస్సుపయోధరములు

మాతంగకుంభముల్ మవినరోమాళి పి
పీలికాశ్రేణి; గంభీరనాభి
విషనిధి కటిమాహా విపుల సువేది ప
త్తమరసంబు మదన సదనము

గీ॥ పాండురాశ్వత్థభూరుహ పత్రమిట్టి
సరస సౌందర్యవతి యగు చంద్రరేఖ
నీకు దొరకెను, సంభోగ నిహితలీల
దక్కనేలుము నీలాద్రి ధరణిపాల॥ 104

ఆ॥ వె॥ దీని తల్లి యీమె నానేస్తురాలు, మే
మిరువురమును నీకు హితుల మెట్లు
సాకెదవొ? యటంచుఁ జంద్రిహస్తము దెచ్చి
యతనిచేత నుంచి యప్పగించి॥ 105

క॥ ముప్పదియాతేండ్లది ముం
దెప్పుడు నొక్కరునిc బొంద దేలాగున నీ
విప్పుడు దిద్దుకొనియెదో?
మొప్పెతనము మాన్పవలయు ముందఱపనిలో 106

వ॥ అని మఱియును, 107

శా॥ కంపేపారెడు మంచిగంధమును బుక్కా గ్రొత్తపన్నీరు క
ప్రంపున్వక్కలు నాకులున్ దబుకుతోఁ బర్యంక మం దుంచి తా
దంపత్యోశ్చిరకాలభోగ్యమనువృత్తంబుల్ మహాపస్వరం
బింపారన్ బఠియించి వేంకటమనీ షీంద్రుండు మోదంబునన్॥ 108

శా॥ తారామార్గాముcజూచి మంగళ ముహూర్తంబిప్పుడేతెంచెcగా?
యో రాజాగ్రణి! పుస్తెకట్టు మిcకజా గూనంగ నేల? ధ్రువం
తే రాజా వరుణో యటంచు నుడువన్ దేహంబు దీపింప ద
న్నారీకంఠంబునన్ ఘటియించెను సువర్ణప్రస్ఫురత్సూత్రమున్॥ 109

క॥ తలcబ్రాలు వోయ నవి జిల
జిల జాల్కొని మదనసదన స్నిగ్ధస్థలిపైc
బొలిచెను భావిసురతసం
కలితేద్రియ మిట్లు పైని గప్పుననుగతిన్॥ 110

వ॥ అనంతరంబున వేంకటశాస్త్రి యిట్లనియె. 111

శ్లో॥ యభస్వపుష్పిణీం చంద్రరేఖామలముఖీమిమాం।
చంద్రరేఖాం భగవతీం త్వం నీలాద్రి ప్రజాపతే॥ ***112***

శ్లో॥ త్వన్మందిరే బహుళకాంచనసిద్ధిరస్తు
వంశాభివృద్ధి రధికాస్తు శివారవోఽస్తు।
బాలార్కకోటిరుచి రస్తు మలేతరాస్య!
నీలాద్రి పుణ్యజనవర్య హరిప్రసాదాత్॥ *113*

వ॥ అని ఆశీర్వదించి యిట్లనియె. 114

క॥ స్మరమందిరాంగణంబున
కరదంతక్షతములుంచి గాఢరతుల భీ
కరభంగిఁ జేయ కిప్పుడు
తురతుర నవ్వెరుక మెల్ల ద్రోయఁగవలయున్॥ 115

ఆ॥ వె॥ ఆకు పోఁక వెట్టి లోఁకువగాఁబట్టి
పూకు మెల్ల నివిరి నూకవలయు
ధాకఁజేసివేగ దాకంగఁ బో వద్దు
నీకుదక్కె జంద్రి నీలభూప॥ 116

వ॥ అపుడు వేంకటసాని యిట్లనియె. 117

క॥ బాలసుమీ, గోలసుమీ
బేలసుమీ, గాఢరతులఁ బెంపేదఁ గదున్
సోలింపక తూలింపక
పాలింపుము, చంద్రినీదు పాలయ్యె నిఁకన్॥ 118

క॥ డా సిందు విడెము మరుచే
గాసిండగ్గఅక మున్నుగా మచ్చికఁగా
చేసిందు సొమ్ముపిదపన్
నీ సేఁతల కెల్లనోర్చు నీలనృపాలా 119

వ॥ అని చంద్రరేఖం జూచి యిట్లనియె. 120

క॥ సచ్చోఁడా? పబువీతఁడు
యెచ్చుమునకు సచ్చమునకు యిచ్చలయిడిగా
యిచ్చును హెచ్చుగ గొలుపుము
సచ్చు యిటుల సేరబోక సందరలేకా॥ 121

క॥ దేవేరిఁ గేరెదవు స
ద్భావంబున నితడు చేతఁబట్టిన నీ, వో
పూవుంబోఁడిరొ విటసం
భావన పైఁ దలఁపు విడిచి బత్తి గొలువుమా॥ 122

సీ॥ పాటపాడు మటన్నఁ బాడకయెలుఁగెత్తి
పదరి రోదనము చేసెదవు సుమ్ము
కాళ్లొత్తుమనివేఁడఁ గడువడినొత్తక
నెరురొత్త మని పలికెదవు సుమ్ము,
తముల మందిమ్మన్న దమినీక క్రమ్మఱ
నా కిమ్మటంచుఁ బెనఁగెదు సుమ్ము,
రతికి రమ్మని పిల్వ రాగిల్లిడాయక
యదనునఁ గడకు బోయెదవు సుమ్ము

ఆ॥ వె॥ తురకదుండిగాఁడు, దూదేకులియుఁ గాఁడు
పసులవాఁడుగాఁడు బట్టుగాఁడు
మనల నేలునట్టి మనుజనాథుఁడితండు
సెప్పినట్లు నీవు సేయు చంద్రి 123

వ॥ నావుడు నతం డిట్లనియె. 124

ఉ॥ పుత్తడికీలుబొమ్మ యనఁబోలెడు బోలెఁడు యోని చందిరిన్
హత్తఁగఁ దోడితెచ్చి విరహార్తి హరింపఁగఁజేసినావు నీ
కుత్తమభూషణాంబరసముత్కరమిచ్చెద వేగనందు మో
యత్త వలగ్న నిర్జితవియత్తల! వేంకటసాని జానుగన్॥ 125

క॥ అన నవ్వుచు వారిద్దరు
జని రంతట నీలవిభుడుఁ జంద్రినిగని నూ
తన మదనకేళిఁ దేలెద
నని లోపల మోహ మొదవి హస్తము పట్టన్॥ 126

క॥ తల వంచి పట్టెకంకటి
గల దండము వట్టి వదలఁగా నొల్లక తా
వెలవెలఁ బోవుచు సిగ్గుం
గల బాలిక వోలె బెనఁగగా నాతండున్॥ 127

ఉ॥ ముంగటికుచ్చు పట్టుగొని మోహమునన్ దన శయ్యఁ జేర్చి వా
రాంగన వింత సిగ్గువడ నర్హమె? యెందరఁజక్కఁ బెట్టితో
దొంగతనంపు టీ వగలు ద్రోచి హసన్ముఖి వయ్యఁ గౌఁగిటన్
లొంగఁగ బట్టి నన్ను రతి లోలునిఁజేయుము నీకుమ్రొక్కెదన్॥ 128

ఉ॥ చంద్రుఁడు మింట నంటి సరసంబుగ నగ్నికరాళవిస్ఫుర
చంద్రికఁగాయఁజొచ్చె సుమ చాపుఁడు బాణము లేయఁజొచ్చెనో
చంద్రి! విలాసవిభ్రమ విశాలకళారసలీల మీఱఁగా
సాంద్రకృపాకటాక్షమున జక్కఁగఁ గన్గొని కోర్కె దీర్పుమా॥ 129

సీ॥ సకల భాగ్యము లిచ్చు చక్కెర కెమ్మోవి
చవులు చూపింపవే చంద్రరేఖ!
శంబరాంతకుచేతి శరముల కోర్వను
జక్కఁ గౌగిట డాఁచు చంద్రరేఖ!
చల మేల పూనెదు? వలపు నిల్పఁగఁ జాల
జన్ను లంటఁగ నిమ్ము చంద్రరేఖ!
తాళ జాలను నీదు కాలికి మ్రొక్కెద
స్మరమందిరము జూపు చంద్రరేఖ!

గీ॥ కడకుఁ బోవక నెమ్మోము ముడుఁచుకొనక
సిగ్గు విడనాడి నను గటాక్షించి నీదు
కన్నెపాయంపు రతికేళిఁ గలియ నిమ్ము
జాగుచేయక కటకపు చంద్రరేఖ॥ 130

క॥ నీకున్ దాస్యము చేసెద,
నాకున్ గల ధన మొసంగి నానాగతులన్
బైకొని రతి న న్నేలుము
ప్రాకటముగఁ జంద్రసాని! పల్లవపాణీ॥ 131

చ॥ సిగ విడి జాఱ, మోముపయి జెమ్మటబిందువులూర, గబ్బి చ
న్మొగడలు నిక్కుదేఱఁ దెగి ముత్తెపుఁబేరులు శయ్యఁ జేరఁగా,
భగ మతిసార మూర, జలపంకకళంకత జీలువారఁ గా
వగఁ బురుషాయితంబున నవశ్యము నేలుము చంద్రరేఖరో! 132

క॥ నా విని "శరావసన్నిభ"
కేవలసుస్నిగ్ధమదన గృహము చెమర్పం
గా వాలు బెళుకు జూపుల
దా వలనుగ నతని మోము తప్పక చూచెన్॥ 133

క॥ ఇటు వలెఁ జూచిన నాతఁడు
తటుకున నిదె సమయ మనుచు దమి దీరఁగ గౌఁ
గిట నొత్తి మోని మధు వటు
గుటుకు గుటుకు రనుచు గడుపు కొలదిన్ గ్రోలెన్॥ 134

సీ॥ బుడ్డికుండలవంటి బుగ్గలు చుంబించి,
గొట్టెబొచ్చును గేరు కురులు నిమిరి,
కప్పచిప్పలవంటి కన్నులు ముద్దాడి,
యూదబొద్దున కరం బూది నిలిపి,

కొలిమితిత్తులఁ బోలు కుచములు పీడించి,
మరగాళ్ళఁ దెగడెడు కరములంటి,
కొంగకంఠమువంటి కుతుక గోరులనించి,
పులిబోనుబోలెడి పూకు చమిరి

గీ॥ వెడద కుంచములో వ్రేలు వెట్టినట్లు
యోనిలోఁ గామదండము నొత్తి దూర్చి
వెనుకకును ముంగలికి నూఁగి కొనుచు నీల
ధారుణీశుండు వడివడిఁ దాఁక నదియు॥ 135

క॥ మును నల్లమందు మాఱుము
తిని యున్నది గాన మేను తిమ్మిరిగొని యా
తని తాకులకుఁ జలింపక
తన నేరుపుకోపుఁ జూపఁదలఁచి కడంకన్॥ 136

క॥ భగము వికసింపజేయుచు
బిగఁబట్టుచు లోన జొర నభేద్యంబుగఁ ద
ప్పఁగఁ ద్రోయుచు బెణకించుచు
బిగి తొడలం జుట్టి పట్టి బిట్టలరించెన్ 137

సీ॥ పారదోపమ వీర్యధారాతత భగంబు
స్తనచర్మ భస్త్రికా తాండవంబు
కక్షప్రదేశ నిర్గతఘర్మ సలిలంబు
చక్రక్రమచపేట చాలనంబు
భూరితరాపాన మారుతోద్ధూతంబు
ఘనదేహ దుర్గంధ గంధిలంబు
శునకబంధవిశేష వినమితమేఢ్రంబు
క్రీడారచితపాద తాడనంబు

గీ॥ గార్దభస్వరనిస్సర ద్గ్రామ్యవచన
మమితరోదన జలపూరితాననంబు
చంద్రరేఖాభిదానవేశ్యాసలాస్య
ప్రథమసురతంబు నీలభూపతిగరంచె 138

వ॥ ఇవ్విధంబున సమరతిఁ గావించి నప్పుడప్పుడు పుంబోటిమిన్న మున్నెరికంబున నన్నీలాద్రి రాజపుంగవు పై లంఘించి హుంకరించి జంకించుకయులేక సంకోచంబు మాని 'ఇంక నాచేతం జిక్కితి, వెక్కడికి, బోయెదవు? నిలునిలు, నాయుపరతి చమత్కారంబు తోరంబుగాఁ జూపెద బరాకుగాకు రాకొమరా! మాఱాడక నాకేమి మెప్పు లిప్పుడిచ్చెదవో

మది నెంచుకొమ్ము' అని చెక్కిలినొక్కి యక్కునం గ్రక్కునం దన లంబమాన పీనస్తనంబులు గదియించి నునుదొడల గుదియించి వదలని మదంబున ముదంబునందన మదన సదనంబున నతనిమేహనంబును నమోఘంబుగా దగిలించుకొని ముమ్మరమ్ముగా దొమ్మరి కొమ్మ గడ గదసియాడు చందంబున సంభ్రమించుచులాగివైచుచందంబున నొత్తుచు మేను మేనహత్తింపుచుఁ దత్తరింపకఁ గొంచెపడక దిట్టతనంబు దెచ్చుకొనివిచ్చలవిడి ముచ్చట లెల్లందీర జనుమిట్టల గట్టిగ బిగబట్టి యిటట్టు బెసఁగకఁ దడంబడక గుట్టుచెడకఁ జేతులు పట్టువిడక నెదురు దట్టింపుమని చేయి మార్పు మార్పుమని, యడుగు తప్పెనని మించ బలుకుచు గులుకుచు గోడెపాయంపు నాడెంపు సాలెవాడు ఘుళుకు ఘుళుకు మన బలక చులుకగ దాటించు వాటంబున నోటువడక నీటుజూపుచు, బరిభ్రమణవేగంబు నంగరపాదభూషణ విశేషంబులుఘల్లుఘల్లుమని భీషణంబుగ ఘోషింప నవ్వారయోషా లలామంబు పెదవి పెదవింగదియ దన నిడుదవాడి మొనపంటంబట్టి పీల్చుచు చిట్టికుట్టి వెంద్రుకల తొట్టికొప్పు వీడి యక్కటి ప్రదేశంబున నటియింప గుండలంబులు గండ తలంబునం దాండవింపఁ గోరిదకంప సొంపునం బెంపారు కంపుమేనుల సమానంబుగా గ్రమ్ముముమ్మరంపు జెమ్మటసోన లతని దుర్భరతర సంవృథమానదేహశాల్మలీ ద్రుమంబు నందు దిగజాఱ వీరులసివం బెత్తిన లాగున నూగులాడు చుండంగని యా ప్రజాపతి సేద దీర్చుకొని క్రమ్మఱ నమ్మరుదురంబున కెదిరించి వలదని చలమ్ము హెచ్చఁ బెచ్చు పెరుగు మచ్చరంబున సమదమ్ముగ నదుముకొనిన నదియు వదలక పదరుచు గుదిగొన్న తమకంబునం దలంకక నెదురుదాక ధాక నిద్దఱుం దద్దయు సంభ్రమంబును జలంబును జయకాంక్షయు బెనంగొన నగ్గలంబుగ నిగ్గుచు వెనుకకుం దగ్గుచు మొగ్గరించుచు బగ్గెలు సెప్పుకొనుచుఁ జెండు చెండుగ బండబండగ దాకులాడు నెడ నచ్చంద్రలేఖ బహువిటజన సంయోగజనిత చాతుర్య కళాధుర్య కావున మొగ్గవేసి యోటవడంజేయ సమకట్టిన నాదిట్ట మట్టితేడును బహుగణికా విలాసినీదాసికా సంభోగ సంభృత నైపుణీగుణగణగణ్యుఁడు గావున వెనుదీయక నును దొడలం దాని నడుము బిగించి మా తొడ్డుచుఁ దెబుకు దెబుకు మను చప్పుడు లుప్పతిల్ల బిట్టట్టుచేతల నెట్టుకొని గుట్టువదలక పట్టువట్టి సూటిఁ దప్పకుండగండుమీరిమూర్కొన్న మహిషంబులడంబున జిత్తకుక్కల విధంబునఁ చీంబోతులభాతి; మాలమాసటీండ్లం బోలె, మార్జాలంబుల కైవడి మసకంపు బెనుబాముల చందంబునఁ, మదించిన కోడిపుంజులమాడ్కిఁలకుముకుల లాగున, గొఱ్ఱెపొటేళ్ళభాతి, గుంటుక దోలు లీల, కొర్తవేసిన కై వడి చిట్టాముదముల గ్రుమ్ము నేర్పున గొంకు జంకులేక, సమరతి; యుపరతి బంధంబులం దేల జిలజిల మరుజలంబులు జాలుకొని తదీయ శయ్యాతలంబునంబడి వెల్లి విరిసి సెలయేరులై పాఱ మహామైథున సంకల్పసంభోగ క్రీడా వినోదంబులు సూపి యలసి సొలసి తొడల తొడలును, బాహువుల బాహువులును, మోవిని మోవియు, మొగంబున మొగంబును, పదంబుల పదంబులును, నురంబున నురంబును భగంబున లింగంబును, గదియ గౌఁగలించుకొని దీర్ఘనిద్రా సమాయుక్తనేత్రలై పడియుండి రనంతరంబున. 139

కII తమ్ముల జక్రమ్ముల నధి
కమ్ముగబాధించు రాజు కాంతి దొరcగివే
గమ్మునc గ్రుంకెన్ దద్గతిc
గ్రుమ్మరు నీలాద్రిరాజు గ్రుంకక యున్నే॥ 140

కII అలనీలాద్రిమహీపుం
డెలమిని జంద్రిని రమించి యెంతయు దేజో
బలహీనుcడగుటc దెలుపన్
దెలుపు వొడమినట్లు తూర్పు తెలతెలవారెన్॥ 141

కII ఇనవంశ సంభవుండై
ఘనసన్మార్గంబు దొరcగి కాముకుcడై నీ
లన్నపతిcగా దనc గినుకన్
జనుదెంచె ననంగ నపుడు సవిత్రుcడు దోచెన్॥ 142

తే॥ గీ॥ అంత జింతలపాటి నీలాద్రిరాజు
మొగము వెల వెలc బోవంగ నిగుడి లేచె
చంద్రరేఖయు ముఖకాంతి సడలికనుల
నుసుముకొంచును మేల్కాంచి మసలుచుండె॥ 143

వ॥ అత్తఱి నా రాజోత్తముండు దానిం గూర్చి యిట్లనియె. 144

కII నావంటి రసికు డెందముc
కేవలముగc గరcగc జేసి కేరుచు మిగులన్
భావభవకేళి దాసుని
గావించితి నీకు సాటిగా రేసానుల్॥ 145

కII నీ మొగము నీ త్రికోణము
నీ మెఱుcగుం గన్నుదోయి నీ నునుcదొడలున్
నీ మోవి నీ కుచంబులు
నా మది నిcక మఱవజాల నమ్ముము బాలా! 146

కII సొమ్ములు చీరలును వరాల్
సమ్మతమున నీకునిత్తు సత్యం బిcకనా
సొమ్మయి యుండుము విటసం
ఘమ్ములతోc జెలిమిమాని కలికీ యెపుడన్॥ 147

ఆ॥ వె॥ సాని దాన నంచు బూని లోలోవెచ్చ
కాంద్రcగూడ నేను గాంచినపుడె

చన్ను ముక్కు యోని నున్న గొల్లియు జిక్కి
కొప్పుగోసి వెళ్ళc గొట్టువాcడ॥ 148

క॥ రాయవరంబున నీ క
త్యాయత గేహంబుగట్టి యందుంచెద నీ
వేయెడకుc బోకయుండుము
నీయండనె యుండువాcడ నే నచ్చోటన్ 149

తే॥ గీ॥ నావుడు న దిట్టు లనియెను దేవ! నాకు
నీవు దయ దండc జిక్కుట కేవలముగ
సకలసామ్రాజ్య మిచ్చుట సంశయంబు
లేదు, నీదాననై యుందు మోదముననుll 150

క॥ నీకంటె లోనిచుట్టము
నా కిచ్చెడు వాcడుగలcడె? నానాగతులన్
జేకొని కాపాడుము సుగు
ణాకర! యెవ్వరినిజేర నరుగకయుందున్॥ 151

వ॥ అంత నంతకుమున్నె గోతియొత్త నక్కచందంబున ద్వార బంధమ్ముకడc గాచుకొని యున్నవాcడు గావున వేంకట సోమయాజి యిదంతయు నాలించి తటుక్కున లోనికిం బ్రవేశించి యిట్లనియె. 152

క॥ ఇషు వినుము చంద్రరేఖా!
భషకమువలెనిన్నుc జేతc బట్టి యెవరినిన్
విషయింప నీయ గట్టిగ
మృష గా దని పలికె మిగుల బ్రేమదలిర్పన్॥ 153

వ॥ అయ్యవసరంబున. 154

సీ॥ ప్రాcతపుట్టముగట్టి పూcతచెందిరవెట్టి
పాcత చెప్పులు మెట్టి చేతగట్టి
కోల సోలుచుc బూని చాల మద్యంబాని
ప్రేలుకొంచును, గూను గ్రాల యోని
పుండ్ల కీగలుప్రాల జంధ్లు బొద్దునc దూలc
గండ్లపుసులుగార రొండ్లవ్రేల
నోరc దేగుడుగాఱ యూర బేరము మీఱ
సారె పయ్యెదజాఱ యోరcజేర

గీ॥ దారినెముకుచు బడబడ దగ్గుకొనుచు
నపుడు వేంకటసాని నీలాద్రిరాజు

గొల్లెనకు నాతులటుపాయఁ గొనుచు లోని
కరిగి చేయెత్తి మ్రొక్కి యిట్లనుచు బలికె॥ 155

క॥ నీ బానిస తొత్తిది; దయ
చే బాసల నిచ్చి చాలఁ జేపట్టు మిఁకన్॥
గా బాగూబిగఁ జేయక
నీ బంతిని గూడు గుడుపు నీలాద్రినృపా! 156

వ॥ అనిన నతం డత్యంతసంతోష స్వాంతుండై యట్ల చేసెద నని దానికిం బీతాంబరాదికంబు లొసంగి చంద్రియె లోకంబుగా మెలంగుచుండె. 157

సీ॥ రతిఁ జేసి యలసిన ధృతి దాని మన్మథా
గారద్రవంబెల్ల గడిగితుడుచు
నాఁకుజుట్టి యొసంగి నది తమ్మలముసేయఁ
దమ్మగై కొని నోరఁ గ్రుమ్మినమలు,
నది మదిర గొనంగ నది మంచిదేయని
తచ్ఛేషహేల మోదమునద్రావు,
నిదురించు తరి దాని పదములుఁ దొడలు త్రి
కోణంబు సుఖముగా గ్రుద్ది పిసుకు.

గీ॥ మెల్లనే దాని మంచము నల్లిఁజంపు
లావుగుబ్బలగంద మ లంది నిడుద
క్రొమ్ముడిని పూవుటెత్తుల గూర్చు వలపు
గులుకనీలాద్రిభూపాల మలహరుండు॥ 157

క॥ ఇల్లెఱుఁగక పట్టెరుఁగక
యెల్లధనము దాని కిచ్చి యెగ్గును సిగ్గున్
జెల్లఁగఁ దత్పాదద్వయ
పల్లవముల దండ మురిసి పడి కాపుండెన్॥ 158

తే॥ గీ॥ పుడమిపై గూదలంజెకు బుద్ధవేడ్కి
కాఁడనెడు మాట చంద్రరేఖకును నీల
ధరణివరునకుఁ జెల్లెను దత్కథావి
ధాన మెఱిఁగించితిని నీకు దథ్యముగను॥ 159

తే॥ గీ॥ అనుచుఁ దంబళ వీరభద్రార్యమణికి
నంబి నరసింహు దతులితా నందహృదయ
కమలుఁడై చెప్పి యంతట సముచితగతి
నతని వీడ్కొని చనె దేవతార్చనకును 160

కు॥ వాచాగోచరముగ భువి
నాచంద్రార్కంబు గాఁగ హాస్యరసముచే
నా చంద్రరేఖగథయును
నీ చరితయుఁ జెప్పినాఁడ నీలన్నృపాల॥ 161

కు॥ ఈ కృతికి సమముగా గృతి
నే కవులును జెప్పజాల, రిది బిరుదము; భూ
లోకము రాజుల లోపల
నీకు దొరకె హాస్యలీల నీలన్నృపాలా॥ 162

చ॥ ధరణియు మేఘమార్గమును దారలుఁ దామరసాప్తచంద్ర ది
క్కరటిగిరీంద్ర శేషఫణి కంఠికిటీశ్వరకూర్మ నాయకుల్
స్థిరముగ నెంతకాలము వసింతురు, తత్క్రియ నీ ప్రబంధ ము
ర్వర సరసోత్తముల్ కవులు వర్ణనసేయఁగ నుండుఁ గావుతన్॥ 163

కు॥ చేటీ వధూటికాకుచ
కోటీసంలబ్ధవిపుల కోమలపంకో
త్పాటనకర నఖర! నీ
శాటోపమఘోరరూప యార్యదురూపా॥ 164

స్రగ్విణి॥ రాచి రాజాన్వయా! రామ దావానలా!
యాచకాస్తోకమేఘౌఘఝుంఝానిలా!
నీచవారాంగనా నిత్యరత్యాదరా!
పాచకాధార! నిర్భాగ్య దామోదరా॥ 165

గద్యము

ఇది శ్రీమజ్జగన్నాథ దేవకరుణాకటాక్షవీక్షణానుక్షణసంలబ్ధ సరసకవితావిచిత్ర సలలితాపస్తంబసూత్ర కౌండిన్యసగోత్ర కూచిమంచికులపవిత్ర గంగనామాత్య పుత్త్ర మానితానూన సమాననానావిధరంగత్రిలింగదేశభాషావిశేషభూషితాశేష కవితావిలాసభాసురాఖర్వసర్వలక్షణ సారసంగ్రహోద్దామ శుద్ధాంధ్రరామాయణ ప్రముఖబహుళప్రబంధ నిబంధన బంధురవిధానవీనశబ్దశాసన బిరుదాభిరామ తిమ్మకవిసార్వభౌమసహోదరగురుయశో మేదుర వివిధవిద్వజ్జనవిధేయ జగన్నాథనామధేయప్రణీతంబైన చంద్రరేఖా విలాపంబను హాస్యరస ప్రబంధ రాజంబునం తృతీయాశ్వాసంబు సంపూర్ణము.

శ్రీ కామదేవాయ నమః

శ్రీః

త్వరలో...

మహాకవి కాళిదాస కృత

మేఘసందేశం

మృణాలినీ వ్యాఖ్యా

రా మో రా